

ՀԱՄԴԵԱ ԿՐԾՆԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

Խմբագրապետ
ԱՐՏԱՆԱԶԴ ԿԱՐԴԱՊԵՏ

Արտոնահատ-Տճուրհ
ԶԱՐԽԱՅՐ ԱՒԱԳ ՔԶՆ. ԿԷՋԻՐԵԱՆ

ՓՈՎԱՆԴԱԿՈՅԻՒՆ

Սիրելի մեր ժողովուրդին
Շիրիմները
Երկու խօսք ընթերցողներուն
Եկող ցոյքներ
Տուարծիկներու բոյնը
Ընտանեկան կեանքի փայլաւոր
Հոգիին ճիշդ
Կէս մտաւորաժողովներ
Յիշատակարան
Սերասխոյ Առաջնորդը մեր մէջ
Եկեղեցւոյ արձագանգ

ԳԵՌՈԳ ԱՐԲԵՊԵՍԿ. ԱՐՄԱՆԵԱՆ
ԳԱՐԵԳՈՐԵ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍ
ԶԱՐԽԱՅՐ ԱՒԱԳ ՔԶՆ. ԿԷՋԻՐԵԱՆ
ԳՆԷԼ ԵՊԻՍԿ. ԳԱԼԵՄԵԱՐԵԱՆ
Թարգմ. ԱՐՏԱՆԱԶԴ ԿԱՐԴԱՊԵՏ
ՀԱՄԱՅՆԱԿ ԿՐԴ. ՊԱԹԻՑԱՐԱՆ
ԿԵՎՐԻԿ Մ. ՍԵՊՈՒՀԵԱՆ
ԱՐՏԱՆԱԶԴ ԿԱՐԴԱՊԵՏ
Հ. ԱՐՄԵՆ. ԿՐԴ. ՂԱԶԻԿԱՆ
ԱՐՏԱՆԱԶԴ ԿԱՐԴԱՊԵՏ

ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ, հանդէս Կոնստան, Բարոյական եւ Գրական կը
հրատարակուի առ այժմ ամիսն անգամ մը:

Բաժանորդագրեն է՝ Տարեկան 12 Թիւի համար

Կ. Պոլիս եւ Թուրքիոյ ամէն կողմերը	200 դր.
Ֆրանսա եւ Եւրոպայի զանազան կողմերը	30 ֆրան. ֆրանկ
Անգլիա	8 շիլինգ
Ամերիկա	2 ֆոլար

ՁԵՌՔԷ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ ՀԱՏԸ 15 ԴԱՆԵԿԱՆԻ

Նամակ, Լրագիր և ուրիշ ամէն կարգի գրութիւն պէտք է ուղղել
առ Արտօնատէր Տնօրէն

Տ. ԶԱՐԾԱՅՐ ԱԻԱԳ ՔԱՀԱՆԱՅ ԿԷԶԻՐԵԱՆ

Աւագերէց Ս. Եկեղեցւոյն Հայոց Ի ՖԷՐԻՔԷՅ (Կ. ՊՈԼԻՍ)

استاد بولده فری کوی ارمنی کایسای باش بابای زرمایر افندی کنزوریان

Rev. Père Zarmaïr Guézurian

Archiprêtre de l'Eglise Arménienne

FÉRIKEUY (CONSTANTINOPLE)

ՍԱԿԱԽԱԹԻԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ՄՆԱՑԱԾ ԵՆ

ՆԱԽԱՏԱՐԵՐՔ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՆՈՒԹԵԱՆ

Հ. գելոյս Օրմանեան Սրբազանի, Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպիսկ. Դուր-
եանի, և Գեր. Տ. Գնէլ Ս. Եպիսկ. Գալէմքեարեանի դասախօսութիւնները՝
Քահանայից Միութեան Հաւրանին մէջ, հատորի մը մէջ ամփոփուած, և
յաւելուած ունենալով երանաշնորհ Ս. Սահակ Պարթեւ Հայրապետի կանո-
նադիրը՝ Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպիսկ. Դուրեանէ մեկնաբանուած:

Հրատարակութիւն Տ. ԶԱՐԾԱՅՐ Ա. ՔՀՆՅ. ԿԷԶԻՐԵԱՆԻ, որուն պէտք
է դիմել մեծաքանակ գնումի համար:

Գ Ն 30 ՂՐԵ.

Կէդրոնատեղի Զարգարեան Գրատուն, Զաղմաղճըլար Թիւ 24-26

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԿՐԹԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

Ա. ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 1 (3)

1 ՕԳՈՍՏՈՍ 1924

ԿՐԹԱՍԵՐԵՔԻԱ ՆԱԽԱՃԵՆԱՐԿ
Պատրիարքական Տեղապահ
ԲԱՐՁՐ. Տ. ԳԷՈՐԳ Ս. ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ

ՍԻՐԵԼԻ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

Ժամսիրէ ու մի մտնար տնոր զիւրի
ու զիւրի, սոխակի ու խօսակի:

Անմահ սոխակներ ժամուդ, շատ դարեր ու ամէն տարի ճախրեցին ու ճռուողեցին քաղցր ու բարձր գեղգեղներով ու դայլայներով, ու խօսակներ Եկեղեցիիդ, անմեռօրէն ու անմահօրէն տաղեցին ու տողեցին սրբօրէն ու վեհօրէն յուզելով ու թնդացնելով մթնոլորտներ երկնոլորտ, և փոթորկեցին սրտեր, մտքեր ու հոգիներ հոգեցունց ու զգայացունց. հաւատքի, յոյսի, սիրոյ է՛ն անուշ բանթիւք ու թրթիւք, և որոնց անմեռ ու անմար գրիչներ ողջ էութիւններ հայրենի ու մայրենի թրծեցին ու օծեցին Անոր հիմքէն ու կեանքէն. «Սէր անուն Յիսուս, սիրով քով ճմլեա, սիրտ իմ քարեղէն» որ քու մարմնեղէն սրտերուդ ու քարեղէն տաճարներուդ հիմքն ու կեանքն է, անվարան ու անսասան ճարտարապետութեան երկնածին ու արքայածին կերտուածքն է: Այս քսան դարերէ ի վեր է որ սոխակք մատրանց և խօսնակք Տաճարաց կը խօսին, կը բարբառեն, կ'արձագանգեն, կը հոսեն գրչով, թղթով, Ս. Աւետարանով, Շարակնոցով, Տաղարանով, Մեղեգիով, Մաշտոցով, Նարեկով, հաւաքի յոյսը, ջերմութիւնը ու ամբողջ ու ողջ կենսունակութիւնը եւ դուն ո՛վ ժողովուրդ, այդ լոյսէն, ջերմութենէն ու կենսունակութենէն քանի՜ քաղցր ու բարձր ծածած ես կեանքովդ կեանքը անապակ ու անքանակ:

Այն սուրբ աւագաններէն ուրկէ ծնաք, ու բուսաք անոնցմով սնեցաք ու մինչեւ այս հասակներ առիք եւ

գոյութիւննիդ ու ինքնութիւննիդ անոնց չէ՞ք պարտիր. հո՛ն այս առաջին ուխտերնիդ ու օծումնիդ առիք ու ըրիք Հաւատք, Յոյս, Սէր: Տաճարներ՝ որոնց մէջ ի տղայ տիոց պատասպարուեցաք, և այդ երկնաւորաւ գմբէթներու տակ չէ՞ր որ կեանք առիք լեզու ելաք, խօսք ունեցաք, գրիչ շարժեցիք, մանկական, պատանեկան տարիքներ հոն չը հիւսեցի՞ք, հոն սուրբ մթնոլորտին մէջ չէ՞ր որ դարձնեցիք երիտասարդութիւննիդ, և խնկաբոյր բուրանքի մէջ կատարելութիւննիդ թուեցիք, սրտերնիդ բոյն ու օճախ ըրիք ուխտած ձեր հաւատքին, կրօնքն ու յոյսի դրոշմը հոն պատնեշեցիք որուն վրայ երկնային դրոշմը անեղծ ու անջինջ թէ ես իսկ եմ կեանքը. ու հիմակ պիտի մոռնամ այդ կեանքը ժամուդ ու ժամտուներուդ Տէրը ու հիմքը, ու խօսնակք ու սոխակք, որ միշտ քեզի կը յիշեցնեն քու ու ամէնուն Աստուածը, բարութեան ու գթութեան ակն ու աղբիւրը, առատ պարգեւող, ճրի շնորհող, ինքնին կարող, և նախատես, տնտեսող ու նախախնամող Տէրը: Մի՛ մոռնար ու երբեք թէ առաջին անգամ զրգուեցար ու փայփայուեցար մանուկները սիրող ու օրհնող մանկացեալէն. ու հոն առաջին ուխտիդ էր որ ճլացիր ու ճճլացիր անխօս լեզուով մը սուրբն ու սրբութիւն ու հոն էր որ երգուեցաւ քեզի հիացիկ ու վերացիկ Մարգարէներէն, Առաքեալներէն, հոգեխօսիկ բանաստեղծէն միստիկ մշկաբոյր Նարեկէն, Շնոր-

հալի Հայրապետներու շարականոցներէն ու դեռ լուսաղբիւր սովականերէն ու խօսնականերէն: Դարերու ընդմէջէն անպակաս եղած եկեղեցիի խօսնակաները որ խօսեցան եկեղեցիի շինութենէն, պայծառութենէն, անոր որդեկաց ճանապարհ ու կեանք ցոյց տուին ու ջամբեցին կաթն աւարատ ու ջուրն անապակ ու լուսացնցուղ ու քանի՜ հոգեականեր իրենց պասուկը անցուցին. և դուն, սիրելի ժողովուրդ, այժմ ուկնախից պիտի լինես այն ամէնէն ու թոյլ ու թող պիտի տամ որ քու սիրտդ երկուութեան, թերահաւատութեան, խժեծանքի փուշ ու տատասկներովը խոպան դաշտերու վերածեն. և հաւատք, սուրբ կրօնք լոյս աղբիւրներուն դէմ անտարբերութեան, անյուսութեան ու ատելութեան թումբերը պիտի կերտես ձեռներովդ, որով կենդանի սիրտդ ու հոգիդ մեռելութեան, ամայութեան չոր աւազուտները անապատացնեն: Դո՛ւն քանի՜ հեղ ու որչափ անգամներ նոյն ինքն բոկոտն ու նուէրի ծանր բեռներով փութացիր ուխտավայրերդ, օծուն խաչքարերուն, հնաբոյր ու կենսաբոյր մենաստաններուն ու խնդրարկուններուն յուխտ եւ երկրպագութիւն. համբոյրի դրոշմներ տուիր խնկացած ու սրբացած խաչերու ու մասունքներու, տրտմութեան ու ուրախութեան հեծեծանքներ, պաղատանքի, գոհունակութեան առուններ հոսեցուցիր անոնց առջեւ ու շատ անգամ անդորրացած խաղաղացած, սրտի ու խղճի վրայ ծանրացած մեղքերէ ու յանցանքներէ ներուած ու սրբացած ետ դարձար ու հիմակ պիտի չը դառնամ նորէն այդ հաւատաւոր բարեպաշտ

կեանքիդ, ուր որ ալ լինիս և որ աստիճանի ու դասակարգի ալ պատկանիս. տրտմութեան թէ ուրախութեան մէջ լինիս, յաջողութեան թէ ձախորդութեան, տառապանքի եւ վայելքի, պէքախտութեան թէ երջանկութեան, ռամիկ թէ գիտուն, ծառայ թէ իշխանաւոր, հայրենի, մայրենի երկրին մէջ բնակ թէ օտարութեան մէջ թափառական, միշտ յիշի՛ր ժամդ ու ժամտունդ ու մի՛ մոռնար անոր գիրքն ու գիր, սոխակք ու խօսնակք, և սա՛ ալ որոշ գիտցիր թէ ան քու մէջդ կը խօսի, կը բարբառի, կը հոսի, կը զեղու, կը յորդի, որչափ ալ դուն ջանաս զայն խղդել, մարեցնել, մեռցնել, որչափ ալ ջանաս զայն ուրանալ, անոր դէմ ըմբոստանալ, լոկ աշխարհի իրերով, գործերով, վայելքով անոր իրականութեան, ճշմարտութեան ու սրբութեան դէմ տգեղ ու տխրեղ բարբառանքներ, լուտանքներ ալ ունենաս իմաստակի հովերով ու սովեստութեամբ: Քսան դարերու անոր անսասան անցեալն ու ներկան, ճշգրիտ ու ուղիղ Անոր պատմութիւնը եւ անապառ գանձարանը անմեռ իրողութիւններու յաւիտենական մագաղաթեայ գիրքն է որուն վրայ դրոշմած է ՈՐ ԷՆ: Սիրելի ժողովուրդ, Սոխակ, Խօսնակ, Եկեղեցի Հայաստանեայց, Լոյսերու Տաճարի գիր ու խօսք տուող Պոլիսը այսօր ալ Հայ Խօսնակին խօսել կուտայ ձեզի ամէնուղ ձեր ամէնուս եկեղեցիէն, անոր գիր ու գիրքէն որ պիտի խօսի հուրի, յոյսի սիրոյ ձեր ուխտէն որ ըրիք Ս. Աւագանին, և որը պիտի տայ շինութիւն, անդորրութիւն, սրբութիւն, մաքրութիւն. առաջնորդէ բարութեան, բարօրու-

թեան, հաստատ կեանքի ջերմեռանդ կենցաղի, առաքինի ու վարուց բարուց, Ս. կանոնաց օրինաց յարգանքի և պատկառանքի, Ս. Աւետարանի ճշմարիտ բանին խօսքը՝ թէ Տուք զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ։ Այո՛, չմոռնալ ժամն ու ժամտուն ու անոր գիրքն ու գիր, դպրոց, վարժարան, ուրկէ կը ծնին սոխակը ու խօսնակը եկեղեցեաց։ Շնորհապատուութեան մեծ բաժին մը հանրապե-

տական մեր կառավարութեան, որուն իմաստուն վարչութեանը եւ ազատասէր, արդարասէր ոգիին կը պարտինք Հայ Խօսնակի հրատարակութիւնը և որուն շարունակութիւնն ալ մեր սիրելի ժողովուրդի բարոյական և նիւթական քաջալերութեանէն կը սպասենք և իրապէս կը սպասենք երբ պակաս մըն է որ պիտի լեցնէ ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿը։

ԳԵՂՈՐԻ ԱՐԲ. ԱՐՍԼԱՆՅԱՆ

Շ Ի Ր Ի Մ Ն Ե Ր Ը

Շիրիմները եւ պերճախօս են եւ սնաբան։ Անոնք արժանիքներ կը պատմեն կամ ոչնչութիւններ կը քարոզեն։ Հրաշակեցները չեն որ իսկական արժանիքներ կը խորհրդանշեն։ Անոնք հողակոյսները չեն որ մեր անհարբեռութիւնները կրնան արդարացնել։

Մարդկային սնափառութիւնն ու ամբարտաւանութիւնը կեզծիք կը յաւերժացնեն։ Խոնարհներու անմահութիւնը, ուր իրական արժանիքի անթառամները կը յաւերժանան, կենայ մահարձանները կ'արհամարհէ։ Ան դառնում կը սիրապետէ առանց արեւային ուր եւ է միջամտութեան։ Առաքիւններն ու հանճարները աստուածային կայծեր են որ ոչ հողի մէջ կ'անթելուին եւ ոչ մարմարներու տակ կ'ամփոփուին։

Ես կը սիրիմ անծանօթ մեռելներուն յիշատակը։

ԳԱՐԵԳՐԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

*. Յաւիտենականութեան այս սեմը՝ փառայեղ յարգարումովն այնպէ՛ս կը ներկայացնէ հանգուցելոց մահկանացու հանգիստը, որ աստէն կը սկսին անմահանալ իրենց ինքնութեանովն ու վսեմ դամբարաններով մինչ իրենց հոգին անհուններէն կը ժայտի իրենց այս նշխարաց փառքին վրայ։ Երանի՛ զայս հանդերցողներուն «Երանի՛ մեռելոց որք ի Տէր ննջեցին»...

26 Մարտ 1924

Յ. Գ. ՄԵՐՄԵՆԱՆ

*. Ծաղիկներն ու վարդերը հոն ցանցնէմ, ուր յոգնած ու դադրած հոգիներ կ'երթան անմահ ըլլալու ու անվերջ ապրելու եւ որ վերջապէս ամէնուս հանգստավայրն է,

Հ. ՅԱՎՍԷՓ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՄԱՐԴԱՐԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ

«Հայ-խօսնակ»ի առաջին երկու թիւերը, սահմանափակ ծաւալով եւ քանակութեամբ հրատարակուած եւ արդէն սպառուած ըլլալով, անհրաժեշտ էր նկատեմքս անգամ մը այ պատուական ընթերցողներուն պարզել թերթիս հրատարակութեան նախնական պարագաները, ինչպէս նաեւ նպատակն եւ ուղղութիւնը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՐՔ ՄԸ

Այս տեղեկատուութեան կը սկսինք, կրկնելով մեր ջերմ շնորհակալութիւնը Թուրքիոյ Հանրապետական կառավարութեան, Թերթիս արտօնութեան ընծայման առթիւ տրուած դիւրութեանց համար:

Ջերմ շնորհակալութեան պարտք մը ունինք նաեւ առ Պատր. Տեղապահ Բարձր. Տ. Գէորգ Ս. Արքեպ. Արսլանեան, որ իր ներկայ կարեւոր պաշտօնին կոչուելէ աւելի քան տարի մը առաջ, Թելադրողը եւ քաջալերողը եղաւ սոյն կրօնա-բարոյական հրատարակութեան, եւ Թերթիս պատասխանատու տնօրէնին հետ համեցաւ բարեսէրներու մօտ դիմումներով հայթայթել համեստ հիմնադրամ մը, որ անհրաժեշտ է գործի ձեռնարկելու եւ շարունակելու համար: Եւ ուրախ ենք յայտնելու որ Նորին Բարձր. Արքայութիւն, իր այժմու բազմազբաղ եւ փափուկ պաշտօնին մէջ, — զոր կը վարէ այնքան օգտակարութեամբ, Հայ Ժողովուրդին հաւատարմական զգացմանը Թարգմանը ըլլալով միշտ Թուրք Հանրապետութեան իմաստուն վարիչներուն մօտ, — պիտի շարունակէ այսուհետեւ ալ իր հովանաւորութիւնն եւ օժանդակութիւնն ընծեռել, ինչ որ մեծագոյն երաշխիքն է գործին յաջողութեան, յօգուտ եւ ի հոգեւոր եւ բարոյական վերաշինութիւն հաւատացեալ Ժողովուրդին: Շնորհակալութիւն նաեւ Պատրիարքարանի գործակատար Ագն. Ագնիւ Էփ. Տ. Ահարոնեանի, որ արտօնութեան ստացման համար իր աշխատութեան կարեւոր բաժինը բերաւ:

ՆՊԱՏԱԿ ԵՒ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ

Երախաազիտութեան այս անհրաժեշտ հարկը մատուցանելէ ետքը, կուգանք երկու բառով պարզել Թերթիս նպատակն եւ ուղղութիւնը:

Թերթիս արտօնատէր եւ պատասխանատու — տնօրէնը, որ իր կրօնաբարոյական հրատարակութիւններով յուսամբ թէ անծանօթ մը չէ ընթերցողներուն, սոյն հրատարակութեան անհրաժեշտութեան եւ ստիպողականութեան համոզումը ունի, ի տես այն բարոյալքումին եւ կրօնքէ ուժացումին, որուն երթարկուած է հայ Ժողովուրդը ներկայիս, պատերազմի արհաւալից դառն փորձերէն ետքը: Ուստի այս հրատարակութեան հիմնական նպատակը պիտի ըլլայ կրօնի սէրը արծարծել Հայ Ժողովուրդին մէջ: Ան պիտի ջանայ, — եկեղեցական — կրօնական անհրաժեշտ գիտելիքներու ծաւալման հետ —, մասնաւորապէս խօսիլ մեր նոր սերունդին, բարձրացնել անոր բարոյականը, հաւատքը ներշնչել անոր, հաւատք իր Աստուծոյն, եւ իր իսկ անձնական կորովին եւ նկարագիրին վրայ, որով կարենայ նետուիլ շինարար աշխատութեան մէջ, յօգուտ իր երկրին, իր համայնքին եւ իր իսկ անձին. եւ այս՝ շինիչ պատմութիւններով, ընտանեկան, ընկերային ապրուած կեանքէ առնուած վիպակներով, պատկերներով, Թելադրութիւններով եւ:

ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ, որ կը հրատարակուի առայժմ ամիսն անգամ մը, 24 ստուար էջերով եւ գեղարուեստական շքեղ կողքով, պիտի ըլլայ հանդես մը կրօնական, բարոյական եւ գրական:

ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ, հաւատարիմ Հայ. Առաք. Ս. Եկեղեցւոյ հիմնական վարդապետութեանց, իր ԿՐՕՆԱԿԱՆ բաժնին մէջ, — հոգ տանելով հանդերձ Ժողովրդեան համար անհրա-

ժեշտ եկեղեցագլխական և կրօնական զիտելիքներու ծաւալման—, պիտի չուզէ տական խորասուզուիլ աստուածաբանական նրբութեանց մէջ: Իր նպատակը պիտի ըլլայ աշխատիլ Ս. Աւետարանի քարոզած գործնական բարոյականը տարածելու, որ այնքան անհրաժեշտ և ստիպողական է կեանքի մէջ:

ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ, իբրեւ մօտէն ծանօթ Հայ ընտանեկան կեանքի վերջերս պարզած տխուր երեւոյթներուն, և ամուսնական սրբութեան թեթեւ ըմբռնումին հետեւանքով ընտանեկան բոյներու քայքայման, իր ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ բաժնին մէջ մասնաւոր ուսումնասիրութեան առարկայ պիտի ընէ այդ ցաւալի վիճակը յառաջ բերող պատճառները, և պիտի փնտռէ անոնց դարմանը:

ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ, իր երրորդ բաժնին մէջ, որ է ԳՐԱԿԱՆԸ, նպատակ պիտի ունենայ՝

Ա. Իր ընթերցողները հաղորդակից ընել հին և նոր Հայ գրական կեանքին:

Բ. Ծանօթացնել թուրք գրականութիւնը և արուեստը, անհրաժեշտ ըլլալով մեզի ամէնէն մօտիկ ազգը ճանչնալ իր գրական և գեղարուեստական յառաջդիմութեանց մէջ:

Գ. Իր միջոցներուն ներած չափով արծազանգը բերել օտար իմացական շարժումներուն, մասնաւորապէ՛ս ընթերցողը ծանօթացնելով եւրոպական արդի գրականութեան, լաւագոյն թարգմանութիւններով:

* * *

ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ, իր երեք բաժնիներուն մէջ ալ առաւելապէս երիտասարդներու ուղղուած թերթ մը պիտի ըլլայ, և օգտուելով անգլիական, ամերիկեան, ֆրանսական, գուլիցերիական ևն. նորագոյն հրատարակութիւններէ, պիտի աշխատի թարգմանութեամբ կամ հետեւողութեամբ ծանօթացնել մեծ խորհողներու, բարոյախօսներու, գրագէտներու ա՛յն գործերը, որոնք կը նպաստեն մեր մէջ կրօնի, բարոյականի և գրականութեան ու արուեստի ըմբռնումը բարձրացնելու:

Վերջապէս ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ պիտի հրատարակէ պատանիներու միտքը և սիրտը կրթելու ձգտող հրահանգիչ պատմուածքներ, սպասելով այն օրուն որ, ողջամիտ հասարակութենէն գտած քաջալիրութենէն գտած քաջալիրութենէն ուժովցած, կարենայ մէկ կողմէ ներկայ ամսօրեայ հրատարակութիւնը վերածել կիսամսեայի, և միւս կողմէ ունենալ մանուկներու և պատանիներու անջատ բաժին մը, անոր մէջ մշակելու համար մանկական հրապուրիչ բայց միեւնոյն ատեն առողջ գրականութիւն մը, որուն պէտքը այնքան զգալի է:

Այս ամէնուն հետ մէկտեղ, ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ, հայ քահանայի մը պատասխանատու տնօրէնութեան տակ հրատարակուող հանդէս մը, իրեն առաջադրութիւն ունի Հայ Քահանայութեան բարձրացումը՝ բարոյական, իմացական և նիւթական երբեակ տեսակէտներով, որ անբաժան են իրարմէ:

Այս բոլոր առաջադրութեանց գործադրութեան համար ՀԱՅ ԽՕՄՆԱԿ ապահոված է եկեղեցական թէ՛ աշխարհական հեղինակաւոր գրողներու աջակցութիւնը:

Խմբագրապետութեան հոգը յանձնուած է Գեր. Տ. Արտաւազդ Մ. Վ. Սիւրմէեանի, ծանօթ իր երիտասարդ և գրագէտ եկեղեցականի հանգամանքով, որուն պիտի ընծայենք մեր համեստ աջակցութիւնը. որքան կը թոյլատրէ մեր բազմազբաղ վիճակը:

Ահա՛ մեր առաջադրութիւնները:

Վստահաբար կը սկսինք գործի. յաջողելու հաստատ համոզումով, ապաւինելով նախ Աստուծոյ օգնութեան. և յետոյ ողջամիտ հասարակութեան դրական քաջալիրութեան:

ԶԱՐԲՄԱՅՐ Ա. ԴԶԵՆ. ԿԶԻՐԵԱՆ

(Արսումէր եւ Պատմաբան-Տիոգ)

Խմբագրութեան մասնաւոր հրատեղով Արմաշու դպր-
րեւիմքի առաջին սաներէն Տ. Գնէլ եպսկ. Գալմ-
բեաւեան Հայ Խօսնակի ընթերցողներուն պիտի
սայ ժողովրդային հմտալից քարոզներ, որոնք կը
յուսամք քէ առանձին ուսադրութեամբ պիտի
կարդացուին: Եկեղեցւոյ բեմը կենդանի պահելու
համար դժբախտաբար չունինք բաւական քիւով
քարոզիչներ իրենց հրահանգիչ քարոզութիւննե-
րովը օգտակար հանգիստանալու համար հոգեսէր
մեր համայնին: Խմբագրութիւն կը յուսայ այդ
պակասը մասամբ լրացնել Հայ Խօսնակի մէջ
երեւցող քարոզներով:

ԵԿԵՂԵՑԻ ԲԵՍԸ

Հայ եկեղեցիի զաւակներուն կրօնախօ-
սական վիճակին վրայ ժամանակէ մը ի վեր
տխուր երեւոյթ մը կը տեսնուի, երկսեռ
հաւատացեալներու մէջ մասն իր լուսամտու-
թեան կարգը կը դասէ նաեւ անսարքեու-
թիւնը գէպի իր մայրենի եկեղեցին: Հայրե-
նաւանդ ջերմեռանդութիւնը հետզհետէ կը
պակսի անոնց մէջ, կրօնական պարտակա-
նութեան մէջ կը թերանան, եկեղեցի չեն
յաճախեր, հոգիի անդիմադրելի պէտքը չեն
գոհացներ, մինչև իսկ քանի մը թաղեր ուր-
բաթի դադարի օրը Ս. Պատարագի և Խա-
չահանգիստի օր հոչակեցին այն մակերեսային
մտածումով սր ժողովուրդը աստէն ունենայ
եկեղեցի գալու (*) մինչդեռ ասկէ առաջ դա-
դարի օրը կիրակի եղած ատենն ալ գիտենք
թէ քանի՝ հաւատացեալներ եկեղեցի կը
փութային գալ: Միամտութիւն է կարծել
որ ժողովուրդը այժմ կիրակի օրերն ալ իր
գործովն զբաղիլ հարկադրուած ըլլալուն
պատճառաւ է միայն որ եկեղեցին դանդաղու-
թեամբ չունենար: Կարգ մը հաւատաց-
եալներու եկեղեցիէն տակաւ ուժանալն ու-
շագրաւ խնդիր մըն է ինքնին և խոր մտած-
ման արժանի, այնպէս որ մեր հոգեւոր վար-
չութիւնն իր զբաղմանց ժամերուն մեծագոյն
մասը ամուսնական անվերջ խնդիրներու կամ
ընթացիկ գործերու տնօրինութեան նուիրելով
մէկտեղ, արդեօք այդ կարեւոր խնդիրն ալ
լրջօրէն նկատի առնելու ատենը հասած չի՞

(*) Կը խորհիմք որ մեր հոգեւոր եղբայրներէն Եա-
սեբ երէ չհաջակեւին ուրբաթի զաղաքի առիթով
քաղաքի մարմիններու կողմէ եղած պատարագի հրա-
ւերը, եւ երէ Կոնստանտնուպոլսի հոգաւոր գեներալ
այս մասին, ուրբաթի պատարագներ երբեք պիտի
չընդհանրանային:

Ծ. Խ.

նկատեր, որպէս զի գլխի առ այժմ նպատա-
կայարմար տնօրինութիւններ ըլլան, մինչև
որ համազգային եկեղեցական ժողովի մը
գումարման երջանիկ թուականը ողջունելու
բախտն ունենանք: Վերջերս ծածկելով չեն
բուժուիր. ընդհակառակն, գուցէ փտախտի
ալ ենթակայ ըլլան: Ծշմարտութիւն չէ
յայտնել թէ եկեղեցիի ժամկարգութիւնը
իր բովանդակ հնամենի կազմովը ներկայիս
մէջ հոգեւորապէս չինիլ ո՛ր և է դեր կատա-
րելու ընթացքը կրելէ հետի է. ո՞վ արդեօք
բան մը հասկցած ունի գործածուած լե-
զուէն, ո՞վ հիացած ունի արարողութեանց
խճողումէն ու մանաւանդ երկարութենէն,
ո՞րպիսի բարերար ազդեցութիւն կը ներ-
գործեն կարգ մը անիմաստ կրկնութիւններն
Սաղմոսի, Գիրքի և Աւետարանի, բացի
երաժշտական քանի մը ներդաշնակ եղանակ-
ներէ, որոնք վաղանցիկ տպաւորութիւն մը
գէթ կը թողուն ունկնդիրներու հոգիին
վրայ:

Կը խորհինք թէ՛ առանց ժխտելու և
եկեղեցիի շինիչ դերը գործնականացնելու
մասին եկեղց. ընդհ. ժողովին լիակատար
իրաւասութիւնը՝ անկարելի չէ՛ որ կրօնական
գործերու իրաւասու մարմինն բանաւոր
տնօրինութեամբ մը գոնէ եկեղեցիի բեմը
արդիւնաւորէ և արժեցնէ, քանի որ անու-
րանալի է կենդանի խօսքին՝ քարոզին հիա-
նալի արդիւնքը: Թաղի մը կամ քանի մը
թաղերու եկեղեցիներուն մէջ միայն քարո-
զելը բացարձակապէս անբաւական է ժողո-
վուրդն իր հոգեւոր կեանքին մօտեցնելու.
նոյն ատեն միտքէ վրիպեցնելու չէ երբեք
թէ հարկ անհրաժեշտ և անդիմադրելի պա-
հանջ է որ ո՛ր և է թաղի եկեղեցին լուսու-
ցած չըլլայ երբեք իր բեմը, խանդարած
չըլլալու համար ամպարչտօրէն հաւատաց-
եալներու հոգեւոր շինութեան էական մասը:
Լոկ ծիսակատարութեան համար հոգեւոր
պաշտօնեայի ներկայութիւնը անհրաժեշտ կը
դատուի ամէնուրեք և առ այդ պիւտճէ իսկ
կը սահմանուի ու պէտք է որ սահմանուի.
սակայն բեմին կենդանութեան, միտքերու
լուսաւորութեան և հոգիներու զարթնումին
համար աւելի կարեւորութիւն մը տրուած է.
ինչո՞ւ բեմը աւելորդ պերճանք մը կամ
հանդիսաւորութիւն մը նկատուելու վրայ
է և ա՛լ ի՞նչ կայ զարմանալու եթէ եկեղե-

ցիին մէջ լսածին ու տեսածին վրայ չլուսարանուած բանաւոր հօտ մը կ'ուծանայ իր պապեանական հաւատքէն:

Գուցէ առարկուի թէ այսօր իրապէս կա՞յ մեր եկեղեցիին մէջ բեմ ըստուծո՞ւ ճիշտ է. բաւական խորհիլ պէտք է, կարծես հաստատական պատասխան մը կարենալ տալու համար: Արդարեւ բեմն որ չունի պարզ, յատուկ և հասկնալի լեզու, չմօտենար գաղափարներու նորութեան, չարդարացներ ժամանակակից իմացական զարգացում, չթելադրեր կրօնաբարոյական առողջ սկզբունքներ, այս դարուն մէջ գոյութեան իրաւունքն իսկ չունի: Ծառ քիչեր թերեւս ծիսական արարողութիւններէն զբաւուին իրենց աչքերով կամ ականջներով սոսկ. բայց հօտն իր մեծամասնութիւնովը անկասկած կը ներշնչուի յանկուցիչ բեմին հոգեւունջ արօտայայտութենէն, կենդանի կոսքին մատակարարած հոգեկան անունդէն, պայմանաւ որ չէ թէ հասնողը այլ կառուցի միայն բեմը բարձրացուցուի: Արմաշի Դպրեվանքը Սիւնեաց պատմական Դպրոցի նպատակայարմար դրութեան հետեւելով վարդապետութեան ասիմանին (doctorat) հետ լծորդած էր ֆարգուքիւնը, այն հեռանկար մտածումով որ Սրբազան բեմը անկուսն չունենայ ասպարէզին յատուկ ուսման ընթացքը չաւարտող հոգեորականներու ձեռքը: Դժբախտաբար հետեւողական ըլլալու կարեորութիւնը ըմբռնելու շատ մօտ չենք: Խնչպէս կ'ուզէք որ ժողովուրդը կրօնապէս ու բարոյապէս օգտուի ունկադրելով սպասաւոր - փոքրաւորութենէ հասած վեղարաւորին կամ չուկայիկ էսնաֆութենէ լաւ ևս գործի ձախորդութենէ քահանայացած փիլոնաւորին խժալուր բացադանչութիւններուն կամ պառաւական գոհնիկ պատմաւածներուն, իբր հոգեւունջ (.) քարոզներու: Նկեղեցիի բեմը չկարծուի որ անպայման վարդապետներու և եպիսկոպոսներու սեփականացնելու մտածումն ունինք. ո՛չ. պատմական սխալի մը մէջ իյնալ չենք ուզեր. ամուրի թէ ամուսնացեալ եկեղեցականներ զրկուած չէին վարդապետական ուսման աստիճանին (doctorat) հասնելէ. կրօնական և իմաստասիրական ուսման որոշ ընթացքը աւարտելէ յետոյ միայն կրնային վարդապետանալ այսինքն բեմէն խօսելու,

ուսուցանելու իրաւունքին տիրանալ: Բարոյեւ, ուսուցանելու այս պայմանադրութիւնը դժբախտաբար խափանուեցաւ այն օրէն, երբ բեմին հետ սերտօրէն կապուած վարդապետական աստիճանը եկեղեցական ծիսակատարութեան աստիճաններու կարգը դասուեցաւ:

Կը խորհիմ որ մեր Կրօն. Ժողովը, իր մէջ ունենալով բեմին կարեորութիւնը չա՛տ լաւ ըմբռնող հոգեորականներ, կրնայ քարոզութիւնը փոխանակ սեփականացնելու ասանձին թաղի մը, ընդհանրացնել բոլոր թաղերու եկեղեցիներուն, կարգաւ զրկելով քարոզիչները ամենայն կանոնաւորութեամբ և Քաղաք. Ժողովին լսելով ուշադրութեան յանձնել այս պարագան, թաղերու պիւսճէի վաւերացման ատեն:

Առիթէն օգտուելով սրտի պարտք կը համարենք շնորհաւորել մեր Արմաշու Խնամակալութեան բանիմաց անդամները, որոնք նիւթական հասցիներէ գոյացած արդիւնքը առանց այլեայի տրամադրած են երևալէմի ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ զարգացած հոգեորականներ պատրաստելու անյետաձգելի պէտքին, երբեմնի «Արմաշի հոգին» հանդիսացած Գուրեան Ս. Պատրիարքի պերճաշուք հովանիին ներքեւ:

ԳՆԷԼ ԵՊՍԸ. ԳԱԼԷՄՐՈՆԱՐԵԱՆ

Հայ Խօսնակ կրօնական պարբերաբերքին իրենց մնայուն աւխասակցութիւնը բերել խոսացած են Պոլսոյ եւ արսասահմանի մեր կրօնական միաբանութեան յայտնի դէմքեր. ինչպէս նաեւ աւխարհական ժանօք գրողներ: Յաջորդ քիով պիտի տանք Արմաշու նախկին վանահայր Գեորգ. Ս. Մեսրոպ Եպսկ. Նարոյեանի, երբեմնի Հարմակին գեղեցիկ մէկ էջը ինչպէս նաեւ պատմական-բանասիրական էջ մը՝ Վիէննական Մխիթարեանց Պոլսոյ Բանկալթիի վարժարանին տեսուչ Հ. Հմայեակ վրդ. Համբիկեանէ, որ նոյնպէս խոսացած է կրօնաբերքի բերել իր մնայուն աւխասակցութիւնը: Խմբագրութիւնս մասնաւոր հանդիպման պիտի ընդունի նոյնպէս մեր բողոքական բեմի եղբայրներուն կրթչ գրութիւնները:

Շուէի փոքրիկ հաղափներէն մէկուն՝ Ֆալունի մէջ կ'ապրէր դպրոցի աղետիկ վարժունի մը, Սէլմա Լակէալօժ, որ իր պարտաւոր ժամերը կ'անցընէր տեղական հին հին աւանդութիւններ հաւաքելով։ Սէլմայի հրատարակած առաջին աւանդավէպը բաւական եղաւ զինքն ճանաչող համոզիւացնելու, մէկ օրէն միւսը, Հիւսիսի երկիրներուն մէջ։ Ֆրանսացի խիտ կարող գրական բնագոյններէն շատեր, Սէլման կը գտնէն Սպանիական մեծ դէմքերու եով եւ Իսպանի շատ մօտ։

ՏՈՒԱՐԾԻԿՆԵՐՈՒ ԲՈՅՆԸ

Ընծայ՝ Նիկոլիդիոյ՝ ՍՏԵՓԱՆ՝ ՈՍ ԵՊՍԿ.ԻՆ

Հաթօ, ճգնաւորը, անապատին մէջ Աստուծոյ կ'աղօթէր։ Փոթորկալի օր մըն էր. իր երկար մարտըն ու խառնիխառն մաղերը հին աւերակի մը դադաթին վրայ աճող խառն խուրձերու նման դէմքին շուրջը կը ծածանէին։ Բայց Հաթօ ո՛չ մէկ շարժում կ'ընէր աչքերուն առջեւէն իր մաղերը վանելու եւ ոչ ալ մօրուքը գոտիին տակէն անցընելու, որովհետեւ բազուկները դէպի երկինք բարձրացուած էին։ Արշալոյսէն ի վեր, ան իր կոճղացած ու մաղեղ բազուկները վեր կը բարձրացնէր, այնքան անխոնջ կերպով, ինչպէս ծառ մը կը պրկէ իր ճիւղերը. ու այսպէս մինչեւ իրիկուն մնալ կը մտադրէր։

Ան մէկն էր՝ որ սորված էր ճանչնալ մարդոց չարութիւնը։ Ինքն ալ հալածող մը եղած էր։ Բայց իրեն եթակայ եղած չարչարանքներն ու հալածանքները աւելի ծանր էին, քան ինչ որ սիրտը չէր կրնար հանդուրժել։ Այսպէս ուրեմն, ան կը մեկուսանար ընդարձակ ամայութեան վրայ. դարափին աւաղներուն մէջ տեսակ մը որջ փորուած կար, ուր ճգնաւորը սուրբի մը պէս կ'ապրէր և որուն աղօթքները մինչեւ Աստուծոյ դանը կը բարձրանային։

Հաթօ, ճգնաւորը, քարանձաւին առջեւ կ'աղօթէր, իր կեանքին մեծագոյն աղօթքը։ Ան կ'աղերսէր որ Աստուծոյ այս անիծեալ երկրին վրայ Դատաստանի առաւօտը չողացնէ։

Ան կո՛չ կ'ուղղէր հրեշտակներուն՝ որոնց մեծահնչիւն փողերը այս մեղապարտ աշխարհին վերջը պիտի հնչեցնէին։ Ան կո՛չ կ'ուղղէր արեան ալիքներուն՝ որոնք աշխարհի ապականութիւնները պիտի սեցընէին։ Ան կո՛չ կ'ուղղէր ժանտախտին, որ գերեզմանատունները պիտի լեցնէր։

Իր շուրջը անապատը կը տարածուէր, ամայի ու մերկ։ Եւ ուրականը կը փչէր, հրաշալի սպառնալիքի մը նման, լերկ աշխարհին վրայ։ Բայց քիչ մը աւելի վերը, կը բարձրանար ծերացած ուռնի մը։ չորցած ու ճուղած կարճ կոճղով, որուն արտաքին երեսին վրայ մեծ ուռ մը ձեացած կար և ուրկէ դուրս ցցուած էր կանանչ ճիւղերու խորձ մը։ Ամէն տարի, աշնան, դաշտին տղամարդիկը ծառին թաւմ ճիւղերը կտրուտելու կուգային։ Ամէն տարի, գարնան, ծառը նոր ու կակուղ ընձիւղներ կ'արձակէր, որոնք փոթորկալի օրերուն, ճգնաւոր Հաթօյի մաղերուն ու մօրուքին պէս կը տատանէին օդին մէջ։

Տուարծիկներու զոյգ մը, որ սովորած էր հոն իր բոյնը շինելու, նոյն այդ օրն ալ զայն վերաշինելու սկսաւ։ Բայց զիրենք խարաղանող ճիւղերուն մէջ թռչունները ո՛չ մէկ ապաստան կրցին գտնել։ Անոնք հոն կու գային չորցած եղէգներու տերեւներով, արմատի նեարդներով և վերջացող ամրան կնիւններով և շատ անգամներ զալ երթալէն վերջ, պարտաւորութեան իրենց եկած ճամբով ետ դառնալ։ Նոյն պահուն էր՝ երբ ծերունի Հաթօն նշմարեցին։

Անտարակոյս, ներկայ օրերու մարդիկ դժուարաւ կրնան երեւակայել՝ թէ ինչպէս հին դարու պատկանող ճգնաւոր մը կրնար այդքան չորցած, կոճղացած, սեւցած ու մամապատ ըլլալ և այնքան քիչ նմանիլ մարդու։ Իր չոր ու պրկուած դնդերները անգամներուն բովանդակ կորութիւնը անհետացուցած և բազուկներն ալ վերածած էին կարծր ու կոշկոռ կապած և միտի կեղեւով մը ծածկուած երկար ոսկորներու։

Արեւն ու անձրեւը իր մաղերուն ու մօրուքին տուած էին նոյն այդ կանանչ ու դուրջ գոյները, ինչպէս ուռիի տերեւներուն ներքնակողմի գոյնը։

Իրենց բոյնին համար անկիւն մը փնտռող թռչունները, Հաթօ ճգնաւորը նկատեցին առաջինին չափ ծերացած ուրիշ ուռի մը։ Կը թռչտէին, կ'երթային ու կու գային, կը թեւալարէին, կը դառնային անոր շուրջը, ու բոյններին վերադառնալու ըլլալու նշաններ ցոյց կու տային։ Գետակին մօտաւորութիւնը մանաւանդ, զիրենք որոշադրեց իրենց նպատակին մէջ։ Տուարծիկներէն մին նետի մը

պէս սլացաւ. Հաթոյի բարձրացած ձեռքին մէջ և հոն գետեղեց իր արմատի նետարդը:

Փոթորիկը կը շատնար. փոքրիկ նետարդը վեր թռաւ, բայց տուարծիկները նորէն եկան և փորձեցին իրենց բոյնին քարաշարները գետեղելու ծերունի ճգնաւորին բրտացած մատներուն միջեւ, Յանկարծ, մեծ ու կարծր բթամատ մը խոտի շիւղերուն վրայ կընցաւ, զանոնք բռնելու համար, և չորս մատներ նոյն այդ ձեռքին վրայ իջնելով, խաղաղիկ խշտեակ մը ձեացուցին, ուր թռչունները կրնային իրենց բոյնը հիւսել:

Ու Հաթօ կը շարունակէր իր աղօթքները.

« Ո՛ր Տէր, ո՛ւր են քու կրակէ ամպրոպներդ, որոնք Սոգոմը աւերեցին: Ն՛րբ պիտի բանաս երկնային սահանքներդ, որոնք Նոյի տապանը մինչեւ Արարատի ձիւնակատարը բարձրացուցին: »

Ու մենակեացին տնդոտ ուղեղը վերջին դատաստանի տեսիլներով լեցուեցաւ: Երկիրը կը դողար, երկինքը ծիրանի գոյն կը հագնէր: Բայց, մինչդեռ այս մահագոյծ ցնորքները իր հոգին կը դիւթէին, աչքերը վերսկսան հետեւիլ տուարծիկներու թռիչքին, որոնք առանց դադարի կը վերադառնային և որոնք ամէն անգամուն, գոհունակութեան փոքր աղաղակով մը, իրենց բոյնը կ'ամրացնէին խոտի նոր շիւղով մը:

Ծերունին ո՛չ մէկ շարժում կ'ընէր, որովհետեւ զԱստուած զինքը մտիկ ընել պարտադրելու համար, արշալոյսէն մինչեւ իրիկուն, անշարժ աղթել ուխտ ըրած էր: Ու քանի՜ իր յոգնութիւնը մեծնար, իր ցնորամիտ երազներն ալ ա՛յնքան աւելի կը կենդանանային: Ան կործանող պատերու և խորտակող տուններու շաչիւնը կը լսէր: Իր աչքերուն առջեւ կը պատկերանային չըմորած և աղաղակող մարդկանց գումարտակներ, աւերիչ հրեշտակներէն հալածուած ու պաշարուած, հրեշտակներ՝ ահաւոր գեղեցկադէմքով, ոսկիով ու արծաթով զրահուած, տեգոյն փայլակներ և վրայ սրարչաւ:

Փոքրիկ տուարծիկները կը շարունակէին հիւսել ու շինել, առանց հանգիստի: Դաշտին վրայ, ուր կ'աճէին չորցած խուրձեր, և գետին մօտ՝ որ եղերուած էր եղէգներով և կնիւննեով, ո՛չ մէկ նախանիւթ իրենց կը պակսէր: Անոնք իրենց չթոյլատրեցին նոյնիսկ կէսօրուան հանգիստը, և գիշերը

զիմաւորելէ առաջ, անոնք աւարտած էին իրենց շէնքը: Բայց գիշերը հասնելէ առաջ, Հաթօ, որ իր աչքերով երկար ատենէ ի վեր հետեւած էր իրենց, անոնց աշխատանքովը կը հետաքրքրուէր: Ճգնաւորը թռչուններուն դանդաղութիւնը կը կշտամբէր. կը զայրանար հովին տուած հարուածներուն, որ անոնց աշխատանքը կը դանդաղեցնէր, ու արդարեւ ան տառապիլ սկսաւ ա՛յն ատեն միայն՝ երբ տուարծիկները իրենց հանդիստը առին: Ու արեւը մարը մտաւ, ու թռչունները վերստին մտան գետակի եղէգներուն մէջ:

Յաջորդ աւտուն, նախ կարծեցին թէ անցնող օրուան գէպքերը քաղցր երազ մըն էին միայն. անոնք կը ցանկային նախորդ օրուան իրենց գործը շարունակել, թեւածիլ ամէն կողմ, ուզիդ դէպ ի երկինք բարձրանալ և ակնարկովին խուզարկել դաշտավայրին անհունութիւնը: Բոյնն ու ծառը անհետացած էին սակայն: Զուրէն վեր ցցուող երկու քարերու վրայ կանգ առին և սկսան եղելութեան վրայ վիճիլ, իրենց փոքրիկ գլուխը շարժելով և թօթուելով՝ երկար պոչերնին: Բայց արեւը միւս եղերքին վերեւէն ձեռնաչափ մը բարձրացած չէր դեռ՝ երբ ծառը հաստատուիլ եկաւ նախորդ օրուան միեւնոյն վայրին վրայ: Արդարեւ ա՛ն էր, միշտ նոյնքան կոճղացած ու նոյնքան սեւ և իր վրայ իրենց բոյնը կրող իր տեսակ մը կարծր ու ծայրակտուր ձիւղին վրայ: Ու տուարծիկները վերսկսան իրենց աշխատանքը, առանց երկար ատեն խորասուզուելու հրաշայիքներու մէջ, որոնցմով այնքան ճօնէ բնութիւնը:

Հաթօ ճգնաւորը որ իր քարանձաւէն փոքրիկ մանուկները կը վտարէր, և որ անոնց երեսին կը պօռար՝ թէ աւելի լա՛ւ էր երբ անոնք բնա՛ւ ծնած չըլլային, այդ Հաթօն, որուն չար աչքերէն սատիկ կը վախային հովիւները, կը հակէր որ փոքրիկ տուարծիկները խրաչեցնող կամ անհանգիստ ընող ո՛չ մէկ արարք չգործէ:

Ինք գիտէր թէ այս իրողութիւնը մէկն էր անոնցմէ, զորս Աստուած կը թոյլատրէ բնութեան մէջ, ինչպէս Ս. Գրոց ամէն մէկ բառերը. ամէն ինչ իր խորհրդաւոր ու հրաշալի իմաստը ունի: Ինք լուծած էր իմաստը այն հանելուկին, որ իր մատներուն միջեւ սկսուած այս բոյնը կը խորհրդանշէր: Ասիկա

անտարակոյս աստուածային խոստում մըն էր. երբ ինք աղօթքի կենար ձեռքերը երկարած մինչև որ թռչունները իրենց փոքրիկները թխած ըլլային, իր ուխտը պիտի լսուէր և երկիրը պիտի կործանէր:

Այդ օրը սակայն իր միտքը նուազ պաշարուեցաւ տխրաշունչ ցնորքներով: Իր աչքերը հազիւ բաժնուեցան թռչուններու աչխատանքէն: Կր տեսնէր բոյնին աւարտիլը, կը տեսնէր փոքրիկ ճարտարապետներուն անոր մէջ փորձ կատարելը, և ծեփի ու ներկի տեղ, կը տեսնէր բոյնին երեսը իրական ուռիէն փրցուած քանի մը աղուարոյսեր փակցնելին: Երբ պէտք եղաւ խորհիլ բոյնը կահաւորելու և անոր մէջ հաստատուելու մասին, անոնք փնտռեցին ու բերին ամէնէն միտաքսանման բոյսերու աղուամազերը և էգ տուարծիկը, նոյնիսկ իր վրայէն քանի մը փետրիկներ փրցուց, բնակարանին ներքնամասը լաւ մը պատելու համար:

Գիւղացիները, որոնք մենակեացին աղօթքներուն մահաստուեր կարողութենէն կը սոսկային, կը ջանային քաղցրացնել բարկութիւնը, հաց ու կաթ բերելով անոր: Անոնք զաշն ոտքի կեցած գտան, ձեռքերը երկարած և բոյնն ալ ձեռքին մէջ. — «Դիտեցէ՛ք, կ'ըսէին անոնք, այս սուրբ մարդը որքա՛ն կը սիրէ փոքրիկ թռչունները»:

Այլևս երբեք չվախցան անկէ ու կաթին կուժը մինչև անոր բերանը բարձրացուցին և հացի կտորուանք դրին անոր չրթունքներուն մէջ: Երբ Հաթօ կերաւ ու խմեց, դաժան խօսքերով իր մօտէն վտարեց քովը եկողները, բայց անոնք սիրուն ժպիտներով միայն պատասխանեցին անոր անէծքներուն:

Երկար ատենէ ի վեր իր մարմինը կամքին գերին դարձած էր արդէն: Հարուածն ու ծովապահութիւնը, օրերով ոտքի վրայ ցցուած մնալը, բոլոր շարաթը անքուն անցընելը զինքը պարտադրած էին բացարձակ հնազանդութեան: Երկաթէ դնդերները ամբողջ օրեր վեր բռնեցին իր կարծրացած բազուկները, ու երբ մայր տուարծիկը իր հաւկիթները թխսելէ վերջ ա'լ չհեռացաւ բոյնէն, մենակեացը, իր կարգին, վերահաս գիշերուան մէջ չուզեց իր քարածաւը դառնալ, ուր պիտի պառկէր, այլ նստած քնացաւ այսպէս, ձեռքերը դէպի երկինք երկարած: Վանականէ մը աւելի դժոխմբեր կեանք մը վարեց ամայի անապատին մէջ:

Իր երկու փոքրիկ մտայոյզ աչքերը սովորած էին բոյնին շրջապատէն տուարծիկները դիտել: Ճգնաւորը զանոնք կը պաշտպանէր անձրեւին ու սառնի դէմ, եւ ահա առաւօտ մը մայր տուարծիկը ելաւ, ցատկեց բոյնին կակուղ պատուարին վրայ և խկոյն իրեն ընկերացաւ արուն՝ որ ուրախութենէն կը դողդալար: Երկուքն ալ կը խորհրդածէին և ուրախ կ'ըլլային, մինչ բոյնը կը լեցուէր յուսակտուր ճռուողիւնով մը: Պահիկ մը վերջը, արու և էգ միասին նետուեցան ճանճերու և մօեղի կատաղի որսի մը հետեւէն: Եւ քանի որսացուած ճանճն ու մօեղները բոյն կը բերուէին, այնքան ճռուողիւնը կը մեծնար հոն ու աւելի՛ կը մեծնար երբ բարեպաշտ ճգնաւորը իր աղօթքներուն մէջ կը խլրտէր զայն: Այն ատեն իրենց պրկումներովը գործելու կարողութիւննին կորսնցուցած բազուկները խոնարհեցան, խիստ զգոյշ ու զանդաղ կերպով և իր հրավառ աչքերը թափանցեցին աղմկալի բոյնին մէջ: Երբե՛ք, երբեք այսքան խղճալիօրէն տգեղ ու թշուառ բան տեսած չէր. մերկանդամ ճղճիմ արարածներ առաջ աչքի, առանց թեւի, բայց միայն լայնօրէն բացուած վեց հատ մեծ կտուցներ: Հողին արտակարգ ազդեցութեամբ լեցուեցաւ անոնցմով. բայց հակառակ անոնց տգեղութեան, սրտին մէջ գորովի մը կայծը զգաց անոնց հանդէպ: Ու այդ պահէն սպեալ աղօթելով հանդերձ որ Աստուած աւերուսէն փրկէ մարդկութիւնը, լո՛րի աղօթեց նաեւ անպաշտպան այդ վեց փոքրիկ էակներուն համար: Ու երբ գեղջկուհիներ իրեն ճաշ բերին, մահուան մաղթանքներով այլևս չհորհակալ չեղաւ անոնց: Ան գոհ էր որ մարդիկ զինքը չէին ձգեր որ անօթի մեռնի, որովհետեւ իր ապրիլը անհրաժեշտ էր ձեռքին մէջ ճռուողող ձագուկներուն համար:

Իսկոյն, վեց կլոր գլուխներ ամբողջ օրը շարուեցան բոյնին չորս կողմը: Ու երթալով ծերունի Հաթօյի բազուկները մինչև իր աչքերուն հաւասար իջան. ան կը տեսնէր փետուրները որոնք կարմիր մորթը կը ծածկէին, աչքերը՝ որոնք տակաւ կը բացուէին և մարմիննուն ձեւը՝ որ կ'սկսէր բոլորչլանալ: Իր շրթունքներէն ամէն օր աւելի տառամտոտ աղօթք մը կ'արտաբերուէր: Ինք

վատան էր որ Աստուած մարդկային աւելումը ա՛յն օրը միայն խոստացած էր իրեն՝ երբ փոքրիկ տուարծիկները թռչտիլ գիտնային: Եւ արդ, զբեթէ խուսափելու ճամբաներ կ'որոնէր, որովհետեւ իրեն անկարելի կը թուէր զոհել այդ փոքրիկ արարածները, որոնց ծնունդը պաշտպանած էր Մինչեւ այդ րոպէն. իրեն անպակաս եզող ոչ մէկ առարկայի տէր էր, բայց սրտին մէջ ծնունդ առած տկարներու ու խոնարհներու սէրը զինքը երկրաշաքի մէջ թողուցին: Վայրկեաններ կ'ունենար, ուր կը մտածէր ամբողջ բոյնը գետակին մէջ նետել: Ինչ քան աւելի երջանիկ, քան մեռնիլ առանց ճանչցած ըլլալու տառապանքն ու մեղքը: Այսպէս ազատած կ'ըլլար այդ խեղճ արարածները գիշատիչ կենդանիներէն, անօթութենէն, ցորտէն և կեանքի պատահարներէն: Բայց մինչդեռ ասոնց վրայ կը խորհրդածէր, ահա ճուռակ մը խոցացաւ տուարծիկներուն վրայ, և Հաթօ հազիւ ժամանակ ունեցաւ ձախ ձեռքովը խլելու գիշատիչը և զայն գետին միւս ամբը նետելու:

Վերջապէս հասաւ ժամը՝ ուր փոքրիկները իրենց թեւերուն թռիչ տալ պիտի փորձէին: Անոնցմէ մին կը ջանար բոյնին մէջ մնացողները գէպի եզերքը քշել, մինչդեռ միւսը անոնց շուրջը կը թեւածէր, ցոյց տալու համար անոնց թէ որքան գիւրին էր ան և թէ բաւական էր միայն անդամ մը փորձելը: Բայց փոքրիկները կը վախնային ու կը յամառէին: Այն ատեն երկու ծնողները իրենց ձապերուն աչքերուն առջեւ կը պարզէին արուեստի իրենց բոլոր աղբիւրները: Անոնք կը դառնային ու կը դառնային թեւի ուժգին բախումով մը և կամ արտոյաններու պէս ուղիղ դէպի երկինք կը սլանային և օդին մէջ անշարժ կը կենային, կատաղօրէն բարբախտ թեւերով: Եւ սակայն փոքրիկները միշտ կը յամառէին: Ու Հաթօ, ճգնաւորը, չկրցաւ ինքզինքը զսպել անոնց միջամտելու փափաքին: Մտաի թեթեւ հարուած մը տուաւ անոնց և ահա ամէն ինչ լրացաւ: Չղջիկներու նման, բոյնէն դուրս օդին մէջ թեւածելով ձախ թեւով կը սկսին թռչտիլ, կը թապլտկին, կ'իյնան, կ'ելլեն և իրենց առաջին ծանօթութիւնները մտամփոփել կ'ուզեն, շուտով իրենց բոյնը հասնելու համար: Մնողներն կը հասնի հպարտ և

ուրախ և ծերունի Հաթօ կը ժպտի, անոնց ուրախութիւնը գիտելով: Ինչն ալ հոն դեր մը ունեցած էր:

Ժպտեցաւ ծերունին, ապա լրջօրէն խորհրդածեց թէ Աստուած իր խոստումը դրժեւէն զատ ուրիշ հնարք մը չունէ՞ր... Ո՛վ գիտէ: Հայր Աստուած թերեւս այս տիեզերքը իր ամ ձեռքին մէջ կը դնէր, թռչունի մեծ բոյնի մը նման և թէ վերջապէս բոլոր անոր մէջ բնակողները կը սիւնէր: Եւ զանոնք փճացնելու պահուն թերեւս անոնց համար կը կրէր այն միեւնոյն գթութիւնը՝ ինչպէս զաշտավայրին ամայութիւնը, փոքրիկ թռչուններուն համար: Արդարեւ այս վերջինները աւելի թանկագին էին քան մարդիկ. բայց Հաթօ միեւնոյն ժամանակ կը կռահէր թէ Աստուած մարդկային սեռի հանդէպ ալ սէր մը կը կրէր:

Յաջորդ օրը բոյնը ամայացած էր և միանակութեան դառնութիւնը հողին լեցնել եկաւ, իր կարգին, բազուկը կամացուկ մը վար իջաւ և իրեն այնպէս թուեցաւ թէ բովանդակ բնութիւնը իր շունչը կը բռնէր՝ վերջին դատաւարի փողերու սպասումին տակ: Բայց, նոյն պահուն, րնտանեցած տուարծիկները վերստին հանգչելու եկան գլխուն ու ուսերուն վրայ, եւ ծերունի վանականին մօլորած ուզեղին մէջ լոյս մը փայլատակեց, ինք որ անշարժ մնալ ուխտած էր, այժմ բազուկը կը խոնարհեցնէր: Ինչպէ՞ս եղաւ որ այս մօսին չէր մտածած: Ամէն իրիկուն բոյնը գիտելու համար լազուկը վար առած էր: Եւ արդ ոտքի կանգնած, մինչդեռ վեց պզտիկները կը թեւապարէին ու կը խաղային իր շուրջը, գլուխը վեր առաւ և իր խօսքը անտեսանելի մը ուղղելով. « — Ի՞նչն աղա՛տ ես քու խոստմանդ մէջ, ըսաւ, դուն աղա՛տ ես, ո՛վ Տէր, ո՛վ իմ Աստուած: Ես իմ խօսքս չպահեցի, և պէտք չունիս դու ալ քու խոստումդ պահելու: »

Ու այն ատեն իրեն այնպէս թուեցաւ թէ լեռները այլեւս չէին զդրդեր և թէ գետակը կը տարածուէր իր հանդարտ անկողնին մէջ, անհուն խաղաղութեամբ մը:

SELMA LAGERLOF

Թարգմ. ԱՐՏԱՒԱԶԻՎՐԴ.

ԸՆՏԱՆԵՎԱՆ ԿԵԱՂՔԻ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ

ԱԶԳԸ ՀԱՐՈՒԱԾՈՂ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԶԱՐԻՔԸ

ԻՆՉ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆՔ ՄԱՅՐԵՐԵՆ

ԵՒ... ՔԱՅԱՆԱՅ ՀԱՅՐԵՐԵՆ

Մարդկային ցեղի պատմութեան մէջ առաջին ընտանիքէն իսկ՝ Կայէն-Աբէլեան արիւնոտ ողբերգութիւնով՝ սկսած է սրբապղծութիւնը ճշմարտութեան, աղէտալի յոշոտումը Արդարութեան, բռնաբարումը բարոյական ամենանուիրական Սկզբունքներու և յափշտակութիւնը ամենատարրական ու անբռնաբարելի իրաւունքի:

Առաջին եղբերգութեան այդ ամենակուրկլափին մէջ կ'անէանայ աստուածահաճոյ կեանքը Աբէլի, և այսպէս կ'արիւնոտի ու կը կոտորայ Առաջին Մօր սիրտը:

Մարդկութիւնը կու տայ իր առաջին դոճը. առաջին անմեղ արիւնը կը հոսի: Գձուձ «Ես»ի պօզալի պաշտամունքը մոլեգին թափով մը կը սկսի եղծել ու պղծել հողիի ու խղճի թելադրանքներու աղնիւ բայց ազգաւոր ծիւերը: Դէպ ի կենդանական ու բնազդային հակամիտութիւններ մարդուն մէջ չօչափելիօրէն ի յայտ եկած այս ահարկու ձգտումը, աւերուն նկարագրի այս սեւ ու մթին ծարձակումը խղճի հետ առընթեր ծնած է, ուրեմն, առաջին մարդորդւոյն մէջ, և մարդկային խառնուածքին անբաժանելի մասն է կազմած:

Նորածին երախաներու խանձարուբներու շուրջն իսկ, յաճախ, ականատես չէ՞ք ըլլար այն տեսակ արարքներու, որոնք ցայտուն կերպով ի յայտ կը բերեն ոճիրի վրայ մտածող երկամեայ մանուկ հոգիներու ծալքերուն մէջ դարձնուած ետապաշտական անփառունակ ու դժխեմ մտածումներ, խորհուրդներ, որոնք կը բղխին կամակոր ետականութենէ ու անհանդուրժելի դառնութենէն, ինչ որ կը պատճառէ անակնկալ երեւումը ընտանեկան սիրոյ ու վայելքներու երկրորդ վայելողի մը:

Նորածին եղբայր մը մէջտեղէն վերցնել ուզող երկու երեք տարեկան մանուկներու չէ՞ք հանդիպած...:

Ո՞վ պիտի մաքրէ, սակայն, մանուկ հո-

գին՝ նոյն այն հոգւոյն սպիտակափառ ալքերուն ու ծալքերուն մէջ ծնունդ առած ոճրաբոյր արարքներու սերմերէն, որոնք քրնքոյ ծաղիկներու ածուներուն մէջ դիպուածով սպրդած ուղտափուշի սերմերուն պէս, փութով աճելու ու զարգանալու և բարոյական ու հոգեկան անհունապէս դժուար աճող յատկութիւնները իրենց սպառնացայտ փուշերուն մէջ խեղդելու լնոյթը ունին:

Մէկը պէտք է, մասնագէտ խնամածու մը անհրաժեշտ է հոգեկան ու բարոյական այս չքնաղ կալուածին մաքրագործութիւն համար. մէկը, որ մոլար բնթացքներու բաւիղներու մէջ մոլորելու վտանգին առաջը քշուած անփորձ հոգին, բարոյալից ուղիներու մէջ առաջնորդէ. մանուկ հոգին մաքրէ ուղտափուշերու ծլարձակումներէն, նշքրակի շնչափի հարուածը իջեցնէ անխնայ մանկան հոգւոյն կատարը զլուխ ցցելու սկսող մահաբոյր քաղցկեղին, բալասան մատակարարէ իր իսկ տուած հարուածին առթած կոտորուն վէրքերուն:

Փրկարար ձեռք մը, ուղեցոյց առաջնորդ մը, հզօր ու կամքի տէր ղեկավար մը պէտք է հոգեկան առաջին խաթարումն իսկ տեղւոյն վրայ հիմնայաւոր անյայտացնելու:

Յիզիքական և հոգեկան «Ես»երու յաւերժական պայքարին մէջ, որ կը սկսի փութորկել մանուկի ջինջ էութիւնը իր անդրանիկ զգացողութիւններու առաջին վայրկեաններուն մէջ իսկ, ընտանիքի հզօր ու կամքի տէր ղեկավարը պարտաւոր է զգենուլ իր փրկարարի դերը և զօրավիգ կանգնել մանուկ հոգիի կուշտը, իսկապէս գիտակցելով թէ կեանքը ապրիլ սկսող այդ էակը կը տարուբերի իր էութիւնը փոթորկող Զարի ու Բարիի ահարկու պայքարին մէջ, հակամէտ միշտ դէպ ի չարը ընկրկելու և առաջնորդել զայն մոլորանքէն դէպ ի ուղիղը, ստույթներէն դէպ ի ճշմարիտը, ոճիրէն դէպ ի սէր, ազջամուղջէն դէպ ի լոյս, մահուանէն դէպ ի կեանք, Սատանէն առ Աստուած...:

Մայրն է այն որ առաւելապէս նուիրական ու պատասխանատու կոչումն ունի ըլլալու այդ հզօր աջը իր անմիջական խորհրդականով — հայրը —, և տունն (Home) է այն քուրան ուր պիտի մաքրագործուի ու կաղապարուի ապագայ մարդուն հոգին, «Ես»ը:

*
* *

Սերունդներու ազնուացումը ամենահին ժամանակներէ սկսեալ մտասեւեռումն է եղած բոլոր հոյակապ ընկերարաններուն, հեռատես ու փորձ օրէնսդիրներու և ազգերու ժողովրդասէր ղեկավարներու: Մարդիկ ամէն ժամանակ մտածած են այս կենսական խնդրոյն մասին: Հին Յունաստանի և Հռոմէական մեծ կայսրութեան պատմութիւնները ցոյց կու տան օրէնսդրական այնպիսի տարբերումներ, ուր հին ժամանակներու այդ մեծ ազգերը օրօրուած են: Ընտանիքի կազմութիւնը զանազան մակընթացութիւններու և տեղատուութիւններու է մատնուած: Իւզական սեռը թէպէտ յաճախ իբր հեշտանքի առարկայ ըլլալու չափ անիրաւուած ու անպատուուած է, և սակայն կնոջ իբր մայր ունեցած կարկառուն ու պատկառազոյ գերը պարտաւորեցած է հայրենասէր ու մարդասէր ղեկավարները որպէս զի սերունդը լաւ պատրաստելու ուղղութեամբ մօտենան ընտանիքի կազմութեան ընկերական հարցին և կրնը իբր ՄԱՅՐ միայն կրցած է բարձրանալ այր մարդուն կանգնած սեմին վրայ: Աթէնք և Սպարտա երբեմն փորձեցին մանուկը աճեցնելու և զինուոր պատրաստելու գործը պետականացնել: Ծնած մանուկները դիեցումի շրջանին աւարտումէն յետոյ ուղեցին պետական միջոցներով կրթել ու զարգացնել, ու փորձը ցոյց տուաւ որ աշխարհիկ ու է միջոց չկրնար ընել մանուկին այն, զոր կրնայ ընել մայր մը:

Բրիտոս միակնութեան սկզբունքը նուիրագործելով, ընտանիքի կազմութեան արդի ձեւը յաւերժացուց, և այն ամէն ազգեր ուր ընտանեկան կեանքի պայմաններն ու պարտաւորութիւնները ամուր հիմերու, արդարութեան և իրաւունքի սկզբունքներու վրայ կառուցուած են, և, ա՛յր թէ կին, պարտուց և իրաւանց իրական գիտակցութեամբ ու հաւատարմօրէն կենակցելու ուխտով կը մտնեն ամուսնական-ընտանեկան կապանքներու ամրակուռ պատնէշին մէջ, անոնք, այն ազգերը յառաջդրած են ամէն կերպով:

Ազգ մը ազնուացնելու համար, պէտք է այդ ազգը կազմող անհատները ազնուացնել: Անհատը ազնուացնելու համար ալ պէտք է ազնուացնել այն բոյնը, ուր անհատը կը ծնի, կ'աճի ու կը զարգանայ:

Քանի՜ քանի՜ ընտանեկան բոյներ կառուցուեր ու քանդուեր են այս անցաւոր աշխարհիս վրայ: Քանի՜ քանի՜ վճիռ հոգիներ՝ անպարտաճանաչ մօր մը և կամ հօր մը իրական ղեկավարութենէն զուրկ՝ քշուած տարուած են անբարոյ ոլորտներու մէջ: Քանի՜ քանի՜ անձնասէրներ՝ խարուսիկ երջանկութիւններ ըմբոշինելու բռն իղձէն տարուած՝ մոռցած են իրենց զաւակները, որոնք այլազան հոսանքներէ քշուած տարուած են չենք գիտեր ինչպիսի՜ միջին խորշեր:

Դարեր այս աշխարհը ընդարձակ գերեզմանոցի մըն են վերածած. մէն մի քայլ-լափօխին թերեւս կը կոխոտենք դամբարանները այնպիսի անձերու, որոնք ի կենդանութեան անիրական վայելքներ են հետապնդած, պաշտած են իրենց հաճոյքը ու զայն փայփայել յաւակնած են երբ կրցած են իրենց նմաններուն կամքին, կեանքին, խիղճին և իրաւունքին տիրապետել: Հազուադիւս են շիրիմները անոնց, որոնք անհնգ ու սուրբ սիրով, անձնութեամբ և ապագայ սերունդին ծառայելու իտէալով բոլորած են աշխարհիկ կեանքի այս կարճատեւ շրջանը:

Մօր մը սիրաւ պէտք է ըլլայ այն դունագեղ ծիրանի գօտին որ կարենայ կապել նորակազմ իր զաւակին կեանքը լուսատու իրական, բորոյսլից կեանքին հետ: Սերունդներու բարոյական դաստիարակութեան չափանիշը կնոջ իբր մայր պատրաստուած ըլլալուն հետ ուղիղ կը համեմատի:

Ի՞նչ կը տեսնենք սակայն ներկայիս... Սխալ հասկցուած Ֆէնիմիզմ մը ո՛ւր կը տանի մեր մայրերը,

Ի՞նչ ալեկոծումներու է ենթարկուած հայ հօմը:

Հարցումներ, որոնք կը սարսափեցնեն ազգին ապագայով բոլոր հետաքրքրուողները:

Եւ շատ զարմանալի է որ ընտանեկան այս քայքայումը, որ ընդհանուր պատերազմին պատճառած ֆիզիքական անճիտումէն շատ աւելի սպառնալից է մեզի համար, պէտք եղած կարեւորութեամբ խնդրոյ առարկայ չըլլար պաշտօնական և ձեռնհաս շրջանակներու մէջ:

Մենք կը կարծենք որ «Հայ Խօսնակ»ը

առաւելապէս պիտի գրադի այս հարցով, և մեր քահանայ հայրերը ծիսական դերէն քիչ մըն ալ դուրս գալով, պիտի մտնեն և «Հայ Խօսեալ»-ն ալ պիտի մտցնեն ընտանեկան յարկերէն ներս, վերականգնուած թիւն և շարժում առաջ բերելով տառապեալ հայ ժողովուրդին մէջ:

Այս ազգին լաւագոյն ծառայելը լաւագոյն ընտանեկան բոյնի կազմելու, կազմել տալու, և կազմուածները ուղիղ գնացքներու առաջնորդելուն մէջ կը կայանայ: Ահա թէ ինչեր կը սպասենք մեր մայրերէն և...

ՀԱՄԱՅՆԱԿ ՎՐԴ. ՊԱՍԹԻՅԱՐԵԱՆ

ԼՈՂՈՐՆ ԺՅԶԸ

Ի՞նչ գեղեցիկ ձայն մըն է այն, հոգիին ճիշդ՝ որ զմայլանքի պահու մը մէջ՝ գեղեցիկին հոգի ներգործութիւն տակ՝ կ'արձակէ հոգին. այդ ճիշդ, արդարեւ, ունի իր մէջ պաշտամունքի կարճ աղօթք մը, զոր բարիքն եկած վե՛հ գեղեցիկին առջին կը փափայ հոգին ու տակաւ՝ տենդափառ նոպայ մը մէջ, ա'լ անդուստ՝ դո՛ւրս կը պոռթկայ մարդուն մէջէն. զի ա'ն ալ, այդ գերագոյն բողբոյն, իբր տարբ միապաղաղ ու դադրած իր եօնի ծառայելու ազդանքներն, կը տիրապետուի հոգիին և անոր է ենթակայ: Մարմինը սնունդի կը կարօտի ստանալու իր կազդոյցը, հոգին՝ բարիքն կը կշտանայ իր կարգին կազդուրուելու. բնիճուած, սգաւոր հոգիները մահաւանդ, շատ աւելի կըզգան պէտքը և կ'աւնենան կարօտը գեղեցիկ բարիքին՝ յազեցումներն գտնելու. քնքո՛յժ հոգիները բարեպաշտ կը յղանան, կը ծնին իսկ բարիքներ, ինչպէս աստղազարդ, պայծառ գիշերները անպայման կը ծնին աղւոր արշալոյսներ. և արշալոյսն ալ արդէն համառփիւս բարիքը չէ՞ աշխարհին, գծուած պատկեր մը բարութեան՝ բնութեան, զոր կ'ընդօրինակէ հոգին և հոգին ալ իր կարգին՝ անմայրամուտ արշալոյսն է մարմինն, գեղեցիկ բարիքին շառաւիղները սփռող ցուրտ ու մթին անկիւնները՝ տառապանքին անցած գացած ճանապարհին. բայց տառապանքին ճամբան խոր է, այնքան խոր որ վերջ չունի, բայց ունի խորհրդաւոր ճամբորդներ՝ խաւարին սարսափներուն ենթակայ. հասարակ աչքեր չ'են կրնար թափանցել հո՞ն և գծել անոնց համար լո՛յս չափաւր մը անդորրի. անձնապաշտութեան կաշկանդը կ'արգելէ նշոյլը բերնի սուրալու զինք ծնող ճառագայթին չափ հեռու և այց տալու վարերուն. բայց հոգիին աչքերը որ պայծառ ու գեղեցիկ ճառագայթին իսկ են, կրնան թափանցել խորհրդաւորները մինչև՝, առաջնորդելու քայլերը խորհրդաւոր ճամբորդներուն. այդ համակ լուսեղէն աչքին, որ կը պրզուէ խաւարը մթին,

հեշտ է նշմարել ու վեր առնել տգոյն բոլ մը տառապանքէն. քննել ու տարբազարել:

Հո՞ն կայ հեւքը հիւանդին, բողբոյն ձայնը՝ զրկուածին, կանչը՝ յոգնարեկ դործաւորը հրաւիրող արհաւիրակ սուլիչին, հեծկտուքներ՝ ցնցող վշտի կամ ցաւատանջ զգացումի մը խորքէն ելա՞ծ. որք մերթ լռեն. մերթ հեծե՞ծ են. վաղաթառամ ծաղիկ կեանքերու բուրուփն ալ կայ անառողջ. խոնաւաւթեան անարեւ ծոցէն ծլած թշուառներ, որք քաշկոտան, քաղցէն կբռն՝ կը մարմնին ու կը հիւծին...

Է՛ք հոգիներ, ձեր ցաւերուն թափանցող այդ աչքերուն տակ սքողուած, քոր հոգիներուն էք կարօտ որք վե՛ր առնեն ձեզ վերապէն, կեանք ներշնչեն, ժպիտի հետ վարդեր սփռեն հալած, տգոյն ձեր այտերուն, զարդարեն ձեզ վե՛հ բարիքն չողաւ կաթող յանկիւններով ու այդպէս երբ գեղեցիկները դուք ըլլաք, երազային պարկերներ վե՛հ բարիքն ու երեւիք մուտքին վրայ գեղեցիկութեան տաճարին, այն ատեն՝ օ՛հ, այն ատեն, բերեղ ճիշդ զմայլումին որ բարձրանայ հոգիին, յաղթանակն է մե՛ծ բարեքին օրով իրաւունք տրուի իրմէն ծնած գեղեցիկին պաշտամունքին. բայց ես կ'ուզեմ աւելի՝ հոգիներ ըլլաք գեղեցիկ, ո՛չ պուպրիկներ անհոգի, զգացումի աւազանին մէջ լողացող ճերմակ կարապին՝ բարձրավիզ ու օր մը՝ յետին երգին հետ ձերին, բարեքի օրհնութիւնն առնէք տանիք աստուածային օթեւանին ու մըմնէք. — Զինք հոգիներու ճիշ մը տալու համար եղանք այսպէս գեղեցիկներ մեր հոգիով, բարեքին զրօշը բարձր բռնած՝ անցանք մենք միշտ տառապանքին փշոտ ճամբէն ու այսպէս՝ ա'լ թշուառ քիչ կայ երկրի վրայ...

ԳԽՏԵՐ-ԳԻԼՂ

ՆԵՎՐԻԿ Մ. ՍԵՊՈՒՆԵԱՆ

ԳՆԱՓԱՐԻ ՔԱՆԴԱԿՆԵՐ

Ո՞վ կը գնէ վայրկեանի մը հրհուսանք՝ Եաբաք մը ողբալու համար, կամ ո՞վ կը ծախէ յաւիտեցութիւնը՝ խաղալիք մը գրեցելու համար: Մեկ քաղցրահամ խաղողի համար՝ ո՞վ կ'աւերէ այգին, կամ ո՞ր յիմար մուրացիկը կը գալչի քաղի՝ փոխառէն հարուածուելու համար մակաճով:

ՇԵՏՄԱՐԻ

Սուրվիյը գիտնալ քսել չէ: Սուրվոյն երկաւ գիտնցներ. առաջիններ յիշողութեան շնորհիւ կ'ըլլան, իսկ վերջիններ փիլիսոփայութեան: Փիլիսոփայութիւնը չի սուրվի, ձեռք բերուած գիտութեանց հաւաքումն է այն, զոր մարդկային միտքը կը կիրարկէ: Փիլիսոփայութիւնը այն յուսաւոր ամպն է՝ որուն վրայ Քրիստոս ոտք դրաւ, երկինք ամբառնալու համար:

Ս. ՏԻՄՍ.

ԿԷՍ ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԴԵՄՔԵՐ

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ

Կեանքի զանազան յեղաշրջումները, ժամանակին անմիջական ու յարատեւ հոլովումները, տարիներու և իրենց ծնունդած անսպառ ու անվերջ աղէտաւոր դրուագները, այնպէս մը ազդած են մարդուն վրայ՝ որ երէկի տակաւին կայտառ ու երիտասարդը այսօր ծերացած, բարձր ու պարթեւ հասակաւորը՝ այսօր կորաքամակ, յաւիտենապէս առողջ մնալ ենթադրուած երէկի հսկան, այսօր, աւա՛ղ, հիւանդ ու ջղագար մը դարձած է։ Զարմանալի է որ մենք, նորերս, կը սիրենք միշտ կեանքի այս աչքառու մաշումները տարիներու բեռան վերագրել, առանց ոչ իսկ անդադադունալու որ ժամանակը ու իր անվերջ տարիները այն միակ ազդակներն են որոնց չնորհիւ մարդ կը քալէ դէպ իր բաղձալի կատարելութիւնը, լեցուն տարիքէ մը վերջ մարմնի, մտքի, հոգիի և ազնիւ ու բիւրեղեայ նկարագրի մը կատարելութեան։ Զմայելի ծաղիկներ նոյն իսկ կը կարօտին լեցուն ժամանակի մը, որպէսզի անոնք ի յայտ գան իրենց ամէնէն նուրբ ու ամէնէն գողտրիկ ու քնքոյշ պերճանքներով։ Անձանօթ մացառներու մէջ ինքզինքը ծուարող ու գիշերի աստղերուն բովանդակ հմայքը անյագօրէն խմող սոխակը ու անմատչելի բարձրութիւններու վրայ արքայական իր հոյաշէն բոյնը հ ստատող արծիւը իրենց լեցուն ժամանակին մէջ միայն կատարեալ են ու գեղեցիկ։ Բնութեան յաւիտենական օրէնքն է այս։ Անցնող ամէն օր, ամէն տարի, ամէն շրջան նոր կեանք մը կը բերեն ճամբաներու ու կամաններու եզերքը արեւին տակ ապրող ծաղիկին, անտառի հսկայ մայրիկներուն ու անջրպետի անդորրը նետի մը նման ճեղքող թռչունին ու նոր զարդով մը կը պծենն զանոնք։

Մա՛րդը միայն, մասնաւորապէս նոր ժամանակներու մարդը, արարչագործութեան ամէնէն կատարեալը և սակայն ամէնէն անիմաստը զուրկ է ժամանակին իրեն հրամայած կատարելութենէն։ Անոր կեանքին միայն ծիրանեգարդ ըլլալու սահմանուած եզերքը շատ յաճախ եղերուած են տխուր իրականութեամբ, որքան ան ուղէ կեանքի իր բոյնը

չինել ծաղիկներով, կապոյտով, լոյսի շիւղով կամ երազով։ Բանաստեղծական հայեցողութիւն մը՝ չէ՛, ո՛չ ալ վարկած մը՝ այլ իրականութիւն մըն է, որքան ցուրտ, նոյնքան և հրամայական։ Կա՛ն խորհողներ արգիօք՝ որ Ֆիդիքական կամ հոգեկան տկարութիւններ ըլլան պատճառ վաղահաս մահերու, կամ վաղահաս անշարժութեան։ Մարմինը, հոգին և միտքը երբեք տկար չեն, որքան ատեն որ թշուառութիւնը չէ հանդիպած իրենց։ Ամէն տեսակի տկարութիւն անմիջական հետեւանքն է թշուառութեան, որ կեանքն ու իր տարիները կուտան մարդուն։ Ընկերային կազմը, մարդկային հաւաքականութիւնը, ատելալատ զգացումները, աւետարանական ոգիին իսպառ անգոյութիւնը, իրաւական դրութեանց անբաւարարութիւնը միայն կը տկարացնեն մարդուն մարմինը, հետեւաբար և անոր հոգին։ Տկարութիւնը, ուրեմն, արդիւնք մըն է և ո՛չ թէ բուն պատճառը, այս վերջինը միայն թշուառութեան մէջ պէտք է որոնել։ Շատ սխալ և խախտու հիմքու վրայ անուժօրէն հաստատուող ընկերային կա՛զմը միայն կը քայքայէ ու կը կաղմալուծէ նոյն կազմին իւրաքանչիւր օղակները։ Ամէն զարթուելի միտք, ամէն անբնական հասկաւորում, ամէն թշուառ հոգիներ արդիւնք են ընկերային օղակաւորումին։ Իրենք իրենց համար, իրենց պատեանին մէջ ապրողներ նոյնիսկ զերծ չեն նոյն կազմին առթած թշուառութենէն։

**

Սրտի շատ անկեղծ պարտականութիւն մըն էր ինձ համար, դժուարին տարիներու բացակայութենէ մը յետոյ ողջամբ վերադարձիս, տալ մտերմական այցելութիւն մը անոր, որ աւելի քան երեսուն տարիներէ ի վեր, անխոնջ ու յարատեւ վաստակաւորը եղած էր հայ աշխարհիկ գրականութեան, և որուն չա՛տ, չա՛տ բան կը պարտի արդի հայերէնը իր բովանդակ անթերի կատարելութեամբը։ Ապահովաբար չա՛տ փոխուած է քսաներեք տարիներ առաջ Զօհրապի ուրուագծած Հրանտ Ասատուրը, իր բարձր ու պարթեւ հասակով, իր պարարտ շքեղութեամբ և որուն ա՛ռժամ ու շիհար ու քիչ մը կորացած իրանին վրայ «պզտիկ» մնացած գլուխն է որ աչքի կը զարնէ։ Միշտ երիտասարդ, եռանդուն, վազող, կայտառ և

սակայն միշտ զգուշաւոր Հրանտը, աւա՛ղ, շատ բան կորսնցուցած է այսօր իր առողջութենէն, և իր պէճտուն աչքերը, որոնց տակ ժպիտը անպակաս կը մնար, կորսնցուցած են իրենց երբեմնի փայլը ու այժմ, անոնք աչքերն են իմաստասէրի մը, որ շատ փորձառական ու զօրաւոր պատճառներ ունի, նոր հայեցողութեամբ դիմաւորելու կեանքի անխմստ իմաստութիւնները: Որքա՛ն պիտի զարմանար արդեօք ողբացեալ Զօհրապ իր մտերիմ գրչի եղբօր ներկայ հիւանդկախ վիճակին, ինք որ տեսակ մը նախանձով կը հիւանար անոր երիտասարդ ու առոյգ ֆիզիքականին վրայ: Չկայ, այսօր, աւա՛ղ, հոգեբանական ճշմարիտ պարզումներով լեցուն նորավէպերու հեղինակը, չկայ տաղանդաւոր ու պերճախօս իրաւաբանը, ազգային ու պետական բարձր շրջանակներու մէջ տիրապետող ու համոզող Զօհրապը, այնքան աննկնղ, այնքան աններձգ: Անցնող տարիները մոռացութեան տուին իր յիշատակը: Իրբեւ տաղանդաւոր գրագէտ շուտով մոռցուեցաւ ան և հազիւ, դպրոցներու մէջ, ողբացեալին անունը կը սպասէ իր կարգին, որպէսզի հայ դաստիարակը անոր մէկ հատուածին ընթերցումը տայ տղոց, կենսագրական կարճ տողերով, և այսքան: Չկայ այլեւս Զօհրապ, տարիներէ ի վեր մեռած, և հազիւ թէ իր յիշատակը կարենայ խանդավառել շատ քիչերը, հիներու և նորերու մէջ:

Ու շատ բնական է խորհիլ՝ որ կան տաղանդներ որոնք կը մոռցուին, կ'անտեսուին, ու կը մեռնին, տակաւին ֆիզիքապէս չմեռած: Հրանտ Ասատուր, տարիներէ ի վեր մոռցուած է, տակաւին չմեռած, ինչպէս մոռցուած է դժբախտ Կոմիտաս վարդապետ: Ու թերեւս ինք, Հրանտ, կը սիրէ այդ մոռացումը, թերեւս ինք իսկ կը ստեղծէ այդ մոռացումը, կը սիրէ փակուիլ իր խելոքին մէջ, ինչպէս ջրասող ոստրէն՝ ծովու փապարին վրայ, ինքնիրմով ապրիլ, ատել աշխարհը, ատել մարդիկ, բո՛լորը, բո՛լորը, և սակայն պարտք է շատերու համար չմոռնալ զինքը, չլքել զինքը, որքան ուղէ առանձնանալ ու չերեւիլ մարդոց:

Մենք, նորերս մանաւանդ շա՛տ բան կը պարտինք իրեն, Պոլսոյ միակ ազգային կըրթական բարձրագոյն հաստատութեան մէջ տարիներ ամբողջ իր գրաւած բեմը եղաւ

արդարեւ օգտակար, արդիւնաւոր ու մանաւանդ դաստիարակող բեմ մը: Իր բաղձալի կատարելութեանը համող այն զարգացումը՝ որ Հրանտ Ասատուրին է և որուն շատ հեշտութեամբ տիրացողը այսօր մենաւէր ու առանձին կեանք մը կը վարէ հայաշատ կղզիին ծովափի մօտ իր բնակարանին մէջ, դեռ մինչեւ կարճ տարիներ առաջ տուած է արդիւնաւոր հունձք մը գրողներու, որոնց մտքին, սրտին ու հոգիին մէջ, անոնց յայտնաբերած ալլազան դաղափարներուն մէջ, Ասատուր ունի, արդարեւ, իր մեծագոյն բաժինը: «Նախնեաց ռամկօրէն» ի անխտնջ հետախուզողն ու դասաւորողը, «Իմաստուէրներ»ու տաղանդաւոր հեղինակը, որ այսօր առանձնութեան մէջ կ'ուզէ որոնել իր հոգիին բոլոր անձանթ իղձերը, որ կ'ուզէ ֆիզիքական հասնումի մը մէջ անգամ մըն ալ սրբագործել իր արդէն մաքուր ու անեղծ հոգին, իր մաքուր նկարագիրէն շատ բան տուած է արդարեւ իր գրական բեմը տեսակ մը քաղցրութեամբ և հմայքով լսողներուն: Հրանտ, տարիներու բեռան տակ նոյնն է միշտ այսօր ալ, մաքուր, խղճահար, քաղցրիկ, աշխատող և սակայն աւա՛ղ, առանց ժպիտի: Իրմէ շատ աւելի երիտասարդներ, երբ լքած են գրական ու բանասիրական իրենց հետախուզութիւնները, երբ լքած են իրենց ճիւղ մատենադարանը և նոյն իսկ իրենցմէ շատեր, նիւթական որոնումներու ետեւէ, ասպարէզ ու համոզում փոխած են, ինք կը մնայ միշտ նոյնը, միշտ աշխատող, ընթերցող, պրպտող ու արտադրող, իր առանձնասենեակին մէջ, ժամերով հեռու նոյն իսկ իր սիրելիներէն և սակայն միշտ անոնց շունչին ու գուրգուրանքին տակ, բազմազան հատորներու և պրակներու առջեւ: Կերպով մը բախտաւոր կը նկատենք զինքը, որովհետեւ շատերէ մոռցուած նոյն իսկ, ան առարկան է իր ընտանիքին մէջ զինքը շրջապատողներուն: Մտքի տեսակ մը վիճակ, որ բարեբախտաբար հեռու է յուսահատական ըլլալէ, բոլոր զինքը սիրողներուն համար:

Հրանտ Ասատուր խիստ բացառիկ ու յատկանշական դէմք մըն է մեր աշխարհիկ գրականութեան մէջ: Հակառակ հմուտ իրա-

ւագէտ մը ըլլալուն, մինչեւ 1908 թուականը, գրեթէ ինքզինքը երբեք չարժեցուց սոյն առպարէզի մէջ, որ էապէս պայքարի և կիրքի ասպարէզը ըլլալուն, երբեք ընտանի չեկաւ իրեն առաւելագէտ խաղաղասէր և բարեհաճայր բնաւորութեան: Հակառակ բազմահմուտ ուսումնասէր մը ըլլալուն, հակառակ խորաթափանց պրագմոզի իր հանգամանքին, ժամանակակից ոչ մէկ գրագէտի չուրջ տուաւ իր կարծիքն ու տեսութիւնը, և Յ. Պարոնեանի կենսագրականը մնաց միշտ անտիպ, որովհետեւ չուզեց երբեք վիշտ պատճառել գրչի իր հին ու նոր եղբայրներուն, որոնց հանդէպ մնաց միշտ զգոյշ ու մեղմ, ինչպէս դիտել կու տար երբեմն Զօհրապ: Պարոնեանի կենսագրականը անտիպ մնաց, որովհետեւ ողբացեալին պարագաները տակաւին կենդանի էին: 1908 թուականէն յետոյ, կարճ փեռող դատաւորի իր կեանքը Ասատուրի տուաւ հանգստեան վիճակի տեսակ մը բնականոն ընթացք, որուն մէջ կը մնայ ան մինչեւ այսօր, առանց ձգելու սակայն իր այնքան արդիւնաւոր գրիչը, միշտ ի սպաս հայ գրականութեան: Այժմէն կարելի չէ ըսել թէ ինչ ապագայ կը սպասէ Հրանտ Ասատուրի. սա միայն յայտնի է որ ան պիտի չուենայ այն դժբախտ վախճանը, որուն մէջ տուայտեցան ու տակաւ այսօր կը տուայտին մեր գրականութեան ամէնէն կարկառուն դէմքերէն շատեր: հիւանդկախ, կարօտ, լքուած, հիւանդանոցի անհրապօր որմերուն առջեւ: Իրեն արժանի գուրգուրանքն ու հոգածութիւնը, փոխանակ դուրսէն սպասելու, ինք դտած ու ապահոված է արդէն իր սիրելիներէն, ընտանեկան իր յարկէն: Բայց ասով մէկտեղ, իր իրաւունքն է, ու այս կը կարծեմ, սպասել յարգանքի արտայայտութիւն մը, լարուած հետաքրքրութիւն մը իր ներկայ վիճակի հանդէպ, խրախոյս մը դէպ ի իր ապագան, որովհետեւ Հրանտ պէ՛տք է ապրի դեռ, ու կը փափաքինք որ ապրի, և տայ պտուղը իր արդիւնաւոր աշխատութեանց, որուն հաւատարմօրէն փարած է իր հիւանդկախ ներկայ վիճակին մէջ իսկ: Վստահ ենք որ աննշմար անցուցած իր տարիներու յատուկ աշխատութեանց վաստակը չա՛տ աւելի թանկագին մնալու կոչուած է, քան արդիւնքը բոլոր այն աշխատութիւններուն, որոնց եր-

կերը կը սահին ու կը մոռցուն ազմայի ու անրնական ժամանակի մէջ: Մեր անկեղծ փափաքն է որ Հրանտ Ասատուր շուտով վերագտնէ իր մասամբ կորսնցուցած առողջութիւնը, և տայ մեզի մխիթարութիւնը տակաւին օգտուելու համար իրմէ, որքան իրել գրական վաստակաւոր և հեղինակ, նոյնքան և իրեւ կատարեալ մարդ, չխաթարուած նկարագրով:

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՎՐԻ.

ԼԱՐՍԱՆԵՔ

Անցեալ ուրբաթ երեկոյ, Սկիւսար, ձեւագէտնց բնակարանի մէջ տեղի ունեցաւ պատկազուրբեալ հանդէս, հանգուցեալ եւամ էն. ձեւագէտնի աղջկան՝ Օրիորդ Մաքիլի, ծանօթ ոսկերիչ Տիար Ռաֆայէլ Թորոսեանի հետ: Ազգական եւ համակիրներու ներկայութեան կատարուած պատկի արարողութեանց կը նախագահէ հարսին ազգական Տ. Արսաւազդ Ծ. Վրդ. Սիւրմեան, երջապատուած Տ. Ոսկի եւ Տ. Վահրամ Բահանեանք: Օր. Մաքիլի ձեւագէտն Սկիւսարի Հայ երջանակի մէջ ծանօթ է իր ստացած ծնողական խնամեալ կրթութեամբ եւ որ կուգայ երջանիկ բոյն մը կազմել: Իսկ Տիար Ռաֆայէլ Թորոսեան, Նիկոմիդիացի, իր կարգին կրցած է պատուաբեւ դիրք մը զինել ոսկերիչներու երջանակի մէջ:

Այս ուրախ առիթով կը փութանք անգամ մըն ալ յայտնել մեր շնորհաւորութիւնները նորապսակ ամուսին եւ իրենց պաւազաներուն:

Պալարու Ս. Հրեականացի եկեղեցւոյ Թաղական Խորհրդոյ անեմա եւ՝ Տիար Ստեփան Թէլլեանի խնդրանքով, նոյն եկեղեցւոյ Թանգարանը խնամով պահուած քանկագին ձեռագիրներն ու սլազիրները 1918 թուոյն մէջ դատաւորած, գնահատած ու ցուցակագրած է Վենեսիկի Ս. Ղազարու տաղանդաւոր միաբան, բանասէր եւ հմուտ Հ.Արսէն Վրդ. Ղազիկեան: Ներկայ մեր քիւով կուտանք սոյն արժեքաւոր յիշատակարանը, իր յարակից ընդարձակ ցուցակով, այն համոզմամբ որ փոքրիկ ծառայութիւն մը մատուցած կ'ըլլանք մեր հայ բանասէրներուն:

ԾԱՆՈԹ. ԽՄԲ.

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

Յանձնարարութեամբ Տեառն Ստեփաննոսի Թէլլիեան ձեռն արկեալ ի կազմել զհամառօտ ցանկ ձեռագրաց գրեւորք ի մատենադարանի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն հայոց որ ի Պալատ, որպէս եւ գտապահիր մատենից եւ զլրագրաց, պարտ անձին վարկանիմ զնեկ աստէն՝ ըստ օրինակի հնոց՝ յիշատակարան ինչ: Յանկըզ այդօքիկ կազմեցան ի սակաւ աւուրս ձեռամբ անիմաստ գրչի, յետնոյն ի բանասէրս, հեղինակի ասեմ, մատենագրութեան ի մեծէն անտի տանէ Մեծին Միսիթարայ, որ ի գրուես անդ Հանգրին անդնոց առ էրի գծիսյին եւ բամբըչանն Ատրիոյ, յամի Տեառն հաղարերորդի, իննհարիւրերորդի եօթնեւտասաներորդի, յամսեանն յուլեայ, յերրորդում ամի ահաւոր պատերազմին, որ ուտէ զտիեզերս ամենայն, այլ առաւել քան զամենայն երկիր զսիրելի եւ բազմաշարչարն մեր աշխարհ՝ դատեցաւ ի սուր եւ ի հուր, քանցեալ գերփեալ զամենայն հիմունս հայութեան, եւ անձիտեալ կարճովին զսերմն, զքնձիւղ եւ զարմատս ազգին եւ զանձանց, զորոյ ողբումսն ոչ ինքն ողբոցն մարգարէ՝ Նրեմիաս, եւ ոչ ծերունին մեր Խորնոյ եւ ոչ այլ ոք ի մարդկանէ կարասցէ երբեք ըստ արժանի գրել եւ աւաղել, Այլ թողեալ զայսոսիկ այլում պատենի՝ դարձցուք մեք ի կարգ բանիս: Զեռագիրքն որոց ցանկն կազմեցաւ համառօտ՝ են ութնիւ չափ. խօսիլ զյարգէ եւ զվարկէ նոցուն աւելորդ վարկանիմ. զի ո՞ր այն հայ իցէ՝ որ ոչ գորովիցի տեսեալ զգծածս մատանց նախնեաց իւրոց, եւ ոչ արտասուք յաչան գայցեն՝ ընթերցեալ զյիշատակարանս

նոցին, որ ի դռն ժամանակի գտեալ պարտաւ եւ պատեն, մտեալ զծել են հնայխարհիկ նկարուք եւ զարդուք բազում գործս: Վասն որոյ յուշ առնեմ զի հոգնարարքն այնոսիկ՝ փոյթ մեծ ունիցին զի մի՞ օտարասցեն այնքիկ եւ մի՞ որդանց եւ ճճեաց կեր առնիցեն, որպէս եւ տպագիր մատենից, յորոց բազումք՝ են վաղեմի տպագրութիւնք, զորցես իմն ի ձեռագրաց սակի. եւ յարգ մեծ է նոցուն, մինչեւ համարձակիմ ասել՝ զի երկու հազար սակիք՝ ոչ որպիսիք են յաւուրս մեր թղթեայք, այլ մետաղք, ոչ բաւեցեն՝ առ ի կազմել գրագարան մի այսպիսի՝ այսքանեօք ձեռագրօք եւ տպագիր մատենիք: Զայդ հոգ եւ ինամ եւ փոյթ յանձին ունիցի բազմեռանդն, բազմերախտն, ազգասէրն եւ պատուական տէրն Ստեփաննոս Թէլլիեան, պահապան հրեշտակն Պալատ եւ Սուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն, որոյ անունն յիշեցի եւ օրհնեսցի յաւէտ յորոց կանս եւ յորոց գալոցն են, որպէս եւ այլոց Նրախաւորացն: ամէն:

ՀԱՄԱՌՈՑ ՅՈՒՅԱԿ ԶԵՆԱԳՐԱՑ

ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՀԱՅՈՑ ՈՐ Ի ՊԱԼԱՏ

Թիւ 1. Յայտմաւուրք. — Թուական 1086 — 551 = 1637.

Մեծադիր եւ հոյակապ գործ, բոլորապիւր կանոնաւոր եւ ճաշկաւոր, ընտիր գրչութեամբ եւ մազաղաթի վրայ: Նկարներ ունի, ինչպէս նաեւ զարդադրեր եւ զարդեր լուսանցքներուն վրայ, Սկիզբը կը պակսի Լուսաւորչի նկարը, բայց զիմացի զարդարուն էջը կը մնայ. Թուշնադրերով եւն. Մոգուց երկրպագութիւնն ու Յարութեան պատկերները մնացած են, յարակից էջերով, որոնք եւս չքեղ են եւ ճաշկաւոր: Ի վերջի ունի երկայն Յիշատակարան մը, ուր ի միջի այլոց կ'ըսուի «... Աստանոր գրեցաւ եւ զքնաւ առեալ կատարեցաւ... ի թվաբանութեանս հայկազուն տումարի հազար ութսուն եւ վեց ամի, ի Կ. Պօլիս... ի Սասգիւղ...» եւն. Գրեւն է Յակոբ:

Մագաղաթեայ, ընտիր գրչութեամբ եւ չքեղ նկարներով ու զարդերով, պատուական գործ եւ ըստ բաւական լաւ պահուած. միայն ցանկը՝ որ գրքին սկիզբը կը գտնուի՝

եղերքները քիչ մը փճացած, նոյնպէս կողքը քիչ մը քայքայուած:

Հոյակապ գործ:

Թիւ 2. — Յայտմաւուրք. — Թուական?

Մեծադիր և չքեղ՝ ողորկ և դիմացկուն թուղթ. բոլորագիր, բայց ճարտար չէ գրիչը. իսկ ծաղկողը՝ արուեստագէտ. վասնզի նկարներն ու զարդերը՝ ճաշակաւոր և գեղեցիկ են. վարպետ գրչի գործ է: Սկիզբի լուսաւորչի և Տրդատայ նկարը իրենց պարզութեան մեջ՝ գեղեցիկ են. բայց, դիմացի էջը զարդարուն խորանով հրաշալի է, նոյնպէս թռչնագրերը: Լուսանցքներուն վրայ ալ կան մէկէ աւելի նկարներ ճարտար գրչով, որոնք տեղ տեղ աւրուած են: Յարութեան պատկերը կը պակսի, բայց Մոգուց երկրպագութիւնը կայ նոյն ճարտարութեամբ:

Յիշատակարան չունի, պարսպ մնացած են տեղերը, վերջն ալ չունի, միայն ամէնէն վերջին էջին ծայրը գրուած է. «Որոց աղօթիւքն ողորմի Քս. Ած. ստացողի գրոցս՝ Ուստա օղլու Կարապետին և Կողակցոյն»:

Ձեռագրին հանգամանքը լաւ է. կաշեկազմ, հաստատուն և լաւ պահուած: Հազար վեց հարիւրի ժամանակուան գործ կը թուի:

Արժէքաւոր գործ, ոչ ըստ գրչու թեան, այլ նկարներուն և զարդերուն համար:

Թիւ 3. Յայտմաւուրք. — Թուական 1684.

Մեծադիր նման վրիթներուն: Այս Յայտմաւուրքը չարունակութիւնն է յաջորդին, երկուքը զիրար կ'ամբողջացնեն. քանի մը տող յիշատակարան կայ (չարունակութիւն) և յետոյ կը սկսի Գրիգոր Աստուածաբանի վարքը: Հաստատուն թղթի վրայ գրուած է, գիրը բոլոր՝ բայց ոչ ճարտար, ճիշդ նման վերինին. զարդերն ու նկարները ընտիր են և ըստ ամենայն հաւանականութեան վերի Յայտմաւուրքը ծաղկողէն շինուած են: Լուսանցքի նկարները տեղ տեղ աւրուած, դէմքերը կարծես դիտմամբ փճացուցուած (տե՛ս), Քարիդոնեայ եւ Ներքինինոյ վկայաբանութեան լուսանցքի նկարը: Սկիզբն արդէն պակասաւոր, մէջի Յարութեան եւ Յայտնութեան նկարներն ալ կը պակսին: Միայն Չատկի օրուան համար խորանածեւ սքանչելի զարդ մը թէեւ քիչ մը աւրուած, նոյնպէս թռչնագրերը շատ գեղեցիկ են:

Ձեռագրին հանգամանքները լաւ են. կաշեկազմ, հաստատուն եւ լաւ պահուած. մէջերը տեղ տեղ սեւցած են էջերը՝ կարելի է թէ խոնավութենէ: Ի վերջն ունի երկայն Յիշատակարան ուր կրթէ. «... գրեցաւ եւ զբան առեալ կատարեցաւ Սուրբ գիրքս... ի թվաբերութեանս հայկազուն տումարի հազար հարիւր եւ ԼԳ. ամի (1133+551=1684)»...: Ասոր ստացողն ալ ճիշտ թիւ 2. Յայտմաւուրքին Ուստա օղլու Կարապետն է. որով կ'արդարանայ վերն ըսածս թէ երկուք ալ միեւնոյն գրիչներուն եւ ծաղկողներուն ձեռքէն ելած են. ասոր մէջ միայն թէ պատկերները չկան, որոնք անշուշտ վերցուած են. որովհետեւ Յիշատակարանին մէջ կ'ըսէ՝ «... զարդարեալ պայծառացոյց ասկեազարդ պատկերաւ» եւ այլն: Գրիչն է Կեսարացի Ստեփաննոս Երէց:

Թիւ 4. Յայտմաւուրք. — Թուական 1684.

Համանման թ. Յին, գրիչը նոյն Ստեփաննոս Երէցն է: Ասոր մէջ կան թէ՛ Լուսաւորչի, թէ՛ Յարութեան եւ թէ՛ Յայտնութեան նկարները, յարակից խորաններով, որոնք սքանչելի են թ. 2 Յայտմաւուրքին նման. միեւնոյն գրչի գործ է, միայն ասոր մէջ թռչնագրերը քիչ են. զարդագրեր կան, որոնք եւս շատ ճաշակաւոր եւ ընտիր են: Թուղթը պինդ, հաստատուն է, նոյնպէս կազմը՝ կաշեպատ եւ լաւ պահուած: Լուսանցքի նկարներն ալ՝ զարդերն ալ նոյնպէս գեղեցիկ, թէեւ տեղ տեղ փճացած, տղու կամ իրը ձեռքերէ անշուշտ. (տե՛ս Սրբուհի Կիկլիայի վկայաբանութեան մէջ): Ի վերջն ունի երկայն Յիշատակարան թ. 3 Յայտմաւուրքին նման, ուր կ'ըսուի, «աւարտեցաւ ի թվաբերութեանս հայկազուն տումարի հազար հարիւր եւ ԼԳ. ամի (1133+551=1684)»... ի մայրն քաղաքաց ի մեծն Կոստանդնուպոլիս: Ընդ հովանեաւ հրաշագործ տաճարի Ս. հրեշտակապետացն Գարբիէլի եւ Միքայէլի...» «Ձեռամբ անխմտ գրչի Կեսարացի Ստեփաննոս Երիցուն»:

Իսկ ստացողն է «Մահտեսի Կիրակոս»: Ընտիր գործ նման վերիններուն:

ՀԱՐՍԷՆ ՎՐԴ. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ ԱՌԱՋՆՈՐԴԷ ՄԵՐ ՄԷՋ

(ՏԱԿԱԽԻՆ ԹԱՐՄ ՅԵՇԱՏԱԿՆԵՐ)

Ամբողջ երկու ժամ, ցուրտ ու ձիւնոտ օդով, կառավարչատան կից մեծ բանտին բակը սպասելէ յետոյ, քանի մը վայրկեանէ ի վեր քարաշէն նոյն մեծ բանտին խորխուրտախտակամածին մէկ անկիւնը կձկտեր, բախտակից քանի մը ընկերներու հետ իրիկ-ուան ընթրիքս կ'անէին երբ ներքին պահակներէն մին ինծի մօտեցած ուզեց իմանալ թէ կը փափաքէ՞ի արդեօք տեղւոյն Առաջնորդարանին ուէ՞ լուր մը հաղորդել: Դուրսը, բակին մէջ անոր վանդակապատ ցած որմերուն ետին կձկտած ի գուր երկու ժամէ ի վեր աչքերս յառած էի արտաքին հրապարակին, գտնելու յոյսով մէկը՝ որուն միջոցաւ կարենայի քաղաք ժամանումս հաղորդել Առաջնորդ վարդապետին, զոր երբեք անձամբ չճանչնալս՝ պատճառ մը չէր որ իրեն հանդէպ համակրած մը անուցած չըլլայի: Օրը կիրակի ըլլալուն, կը խորհէի, Հայեր չէին երեւեր մեծ հրապարակին վրայ, մինչդեռ վերջէն տեղեկացայ որ շատեր նշմարած զիս, չէի՝ համարձակած սակայն ինծի մօտենալու: Բանտի պահակին խնդրանքով խառն տեսակ մը զեկոյցը, փոքրիկ նուէրի մը ակնկալութեան համար, զիս մամուռորակէս ուրախացուց: Մօռնկիս վրայ պզտիկ տոմսակ մը խմբագրելէ վերջ, գոց պահարանի մը տակ, Առաջնորդ հօր զրկեցի, և ուր կը հաղորդէի կարին մեկնելու առթիւ ողջամբ Սերաստիա ժամանումս: Կէս ժամ յետոյ Առաջնորդարանի քարտուղարին կողմէ, ստորագրուած պահարանս ինծի վերադարձուեցաւ: օրը կիրակի ըլլալով իմ եղբայրակիցս Առաջնորդարանը չէր նոյն պահուն: Յուսանաւ չէի սակայն: Արդարեւ, պահ մը վերջ օտարական զօրքերու երիտասարդ սպայ մը, խիստ քաղաքավարութեամբ, բանտի ներքնայարկին մէջ հարիւրէ աւելի տարագիրներու րազմութեան մէջէն անունովս զիս փնտռեց: Ոտքի ելած, թողուցի ընկերներս և սպային հետեւելով անցայ երկար տողանքէ մէ, որ բակին վրայ կը բացուէր, և մօտքին վրայ տեսայ Սարգիս վարդապետը, առաջին անգամ ըլլալով: Նախ կարծեցի որ ուրիշ բանտ մը պիտի փոխադրուէի, աւելի՛

Սերաստիոյ Առաջն. Տեղապարհ.
ԳԼԻՐ. Տ. ՍԱՐԳԻՍ Ծ. ՎՐԻ ԱՃԷՄԵԱՆ

անհրապոյր արդէն զիս իր մէջ կրող ներկայ բնութեան: Մեծ եղաւ զարմանքս, նոյնքան մեծ եղաւ երախտագիտութիւնս, երբ երուստով մի վանականը, բարի եղաւ ինծի հաղորդելու որ նոյն գիշերը իր մօտ, ի՞ր իսկ բնակարանին մէջ պիտի անցընէի: Հրաժեշտ առի բախտակիցներէս և մենք երկուքս կարճ տեւող ճամբէ մը մտանք Տօքթոր Սիւնիի նախկին բնակավայրը, ուր ժամանակէ մը ի վեր Առաջնորդը կը բնակէր: Չմրան ամենէն երկար գիշերներէն մէկն էր և անոր թողած տպաւորութիւնը տեւական մնալու զատապարտուած՝ բովանդակ կեանքիս մէջ: Ամբողջ տասնընինգ օր բանտէ բանտ քաշկըռտուած իմ ուղեւորութեանս ընթացքին, իրեւ գիշերային կայան ունեցած էի՝ անհրապոյր ու անշուք անկիւններ միայն, զրատտով լեցուն ախոռներու խորշեր երբեմն, յաճախ անշուք ազօթարանի մը կամարին տակ ու շատ անգամ բանտերու լերկ տախտակամածին վրայ, մշտատես ձիւնին տակ, ու հիմա մաքուր ու վայելչօրէն յարդարուած սրահի մը մէջ կը կարծէի ըլլալ բացառիկ ու առանձնաշնորհալ էակ մը, որ

իր մօտ դիւրութեամբ կը գտնէ տպրի ու ամէնէն անհրաժեշտ տարրերը, լիովին:

Զուլ երկաթէ վառարանի մը գոնակէն ատարաշէկ կրակը դուրս կը յորդի կարծես, և սակայն անոր տալիք ջերմութեան պահանջը չեմ գգւոր: Վառարանին մօտ, փայտէ օրօրոցի մը մէջ, որ բոլորիս մանկութեան օրերը կը վերջիլէ, վեց ամսու երախայ մը, կայտառ ու մտել, կը քնանայ: Իր մօտ կը հսկէ դեռատի մայրը: Որքան մեծ երջանկութիւն: Առաջնորդը գուրկ չէ ընտանեկան խնամքէ: Իր տան մէջ ան կը վայելէ հողածութիւնը իր եղբորդուդն ու հարսին: Փոքրիկ սրահին, ուր հաճելի ջերմութեան գոյը կայ միշտ, ինծի տուած այդ բացառիկ երանութիւնը ախտս որ կարճ գիծ մը պիտի ըլլար, որովհետեւ բանտէն ելլելու հրամանս մէկ գիշերուան համար էր միայն: Կուսակալին խիստ հաճոյակատար արտօնութեանէն վերջ պարտաւոր պիտի ըլլայի յաջորդ առտու իսկ խումբին հետ շարունակելու իմ ճամբաս, միշտ դէպի Կարին: Հաստատ համոզուած էի որ Գոնիայէն բաժնուելէս ի վեր ալ պիտի չտեսնէի տուն, հանգիստ, եկեղեցի ու եկեղեցական: Այդ գիշերուան ինծի տրուած հոգեկան բացառիկ քաղցրութիւնը, երազի մը չափ կարճ ըլլալու դատապարտուած էր: Ճաշէն վերջ, մենք ընդունեցինք այցելութիւնը մօտիկ դրացիներու: Որքան մեծ էր իմ ստացած հաճոյքս իրենց մօտ, նոյնքան և աւելի մեծ էր իրենցմէ բաժնուելու կսկիծը: Արդարեւ Սեբաստիա ինծի համար վերջին կայանն էր իմ դժուարին ճամբու ընթացքիս, որովհետեւ անկէ դէպի առաջ ես պիտի չունենայի միեւնոյն բարի և զիս ախոփող պատեհութիւններ:

Յաջորդ առտու, և սխալ է յաջորդ կոչել այդ առտուն, որովհետեւ այդ գիշերը երեք և երեք չքնացայ, մեկնելէ առաջ ուղեցի աղօթել, գէթ վերջին անգամ մը, քաղաքին մայր եկեղեցիին մէջ, ուր միայն պաշտամունք կը կատարուէր: Թորգոմ Սրբազանի ձեռնաստուը եղող Սիօն քանանայ, հայ գեղջուկ երէցի ճշմարիտ տիպար մը, զիս Մայր Եկեղեցի առաջնորդեց, ուր աղօթեցի ծնրադիր ու լեցուն հաւատքով: Քանի մը վայրկեան վերջ Առաջնորդարանն էինք արդէն, Արամեան վարժարանի յարակից մէկ շէնքին մէջ, որ երբեմնի Մանկապարտէզն էր: Սարգիս վարդապետ մեզմէ առաջ հոն հասած էր արդէն, հանգիստէ յետոյ Միս Կրաֆիմի, որուն տտրի մը վերջ գտնէ անակնկալ մահը ճշմարիտ կսկիծով մը լեցուցած է բոլոր զինքը ճանչցողները: Ազնիւ ու անձ-

նուէր ամերիկուհին, փութացած ըլլալով կուսակալ ձէլալ պէշի մօտ, որ Տիվրիկի երբեմնի գայմագամն էր, այս վերջինը մեծ մարդասիրութեամբ նկատի առնելով ճամբուն ընթացքին կրած յոգնութեան հետեւանք եղող անհանգստութիւնս, արտօնած էր որպէսզի քանի մը օր, իրեւ հիւանդ մը դարմանումի համար, մնամ տեղւոյն ամերիկեան հիւանդանոցին մէջ: Ընտ մէկ ամիս ողբացեալ Միս Կրաֆիմ և Սարգիս վարդապետ իրենց բացառիկ գուրգուրանքի և հոգածութեան առարկայ ըրին զիս և իրաւէ թէ ես չարունակեցի իմ ճամբաս դէպի Կարին, սակայն ամիսներ վերջ երբ ներքին տեղահանութիւնը սկսաւ, պատերազմական գոտիներու մօտ եղող գաւառներէն, իրեւ նախազգուշական միջոց, այդ առնէն էր որ Սարգիս վարդապետ, մեր պատուական եղբայրակիցը, իմ աչքիս հանդիսացաւ ազնիւ ու մարդասէր հոգի մը: Ան իր համեստ աշխատութեան սենեակին մէկ անկիւնը, վանականի իր պարզ կնգուզին տակ աշխատեցաւ օրն ի րուն, վաղեց ու դիմեց առանց յոգնելու և թշուառ ու անտէր հոգիներ իրմով գտան իրենց ամէնէն անհրաժեշտ մխիթարութիւնը:

Սարգիս վարդապետի համեստունակ կայանը եղաւ արդարեւ, սփոփանքի հանգրուան մըն ալ, ուր անվրէպ դիմել կուգային իր հոգեւոր կալուածներէն բոլոր անցնողները, անխտիր: Եւ ես մեծ հոգի մը գտայ իր մէջ և Սեբաստիա երկրորդ ժամանումիս, ուր յաճախ կ'այցելէի իրեն, վանականի մը սոսկ պարզութեամբ իր այլքան մեծ ու նուիրուած աշխատանքին պատճառը հաղորդեց ինծի: Առաջին տարագրութեան ընթացքիդ, Իկոնիոյ մէջ այնքան կարօտ ու թշուառ մնացած է խեղճ վանականը որ սրտանց է ուխտեր, լաւագոյն պատեհութեան մը մէջ փոխադարձ կերպով նուիրուիլ մարդոց ախփանքին: Արդարեւ այժմ մեզ մօտ ժամանող վարդապետը եղած էր իր ուխտին բացարձակ տէրն ու պահապանը: Իր Պոլիս ժամանման յուրը դարմանք մը միայն առթեց ինծի: Սամսոնի ջուրերուն մէջ խարսխող խաղական նաւուն ցռուկը ես կը խորհէի որ դէպի Պաթում իր պնացքին վրայ Սեւ Ծովու ջուրերը պիտի ձեղքէր, արժանաւոր մեր եղբայրը առաջնորդելով դէպի Էջմիածին: Նաւը այժմ Պոլիս հանառ է գինքը: Ահա՛ ճշմարիտ արժանիքը Սեբաստիոյ յոգնած աւելի՛ ձերացած և սակայն պարտականութիւնը կատարած ըլլալու գիտակցութիւնը ունեցող Առաջնորդին: Մենք սիրով կ'ողջունենք զինքը մեր մէջ:

ԱՐՏԱՒԱԶԳՎՐԴ.

ԵԿԵՂԵՑՈՅ ԱՐՁԱԳԱՆՔ

Հանդիպել կը տեղեկանանք՝ որ մօտ տասնամեկ տարիէ ի վեր Ամերիկա հաստատուած Գեր. Տ. Բարգէն եպսկ. Գիւլէսէրեան կը պատրաստուի յառաջիկայ Սեպտեմբրի Ս. Երուսաղէմ ուղեւորելու ուր վերջնապէս պիտի հաստատուի, նուիրուելու համար Ս. Յակոբայ վանքի բարոյական եւ նիւթական վերաշինութեան: Վանքը դպրոցական նոր շրջանին պիտի կրէ լուրջ ու հիմնական փոփոխութիւններ. պիտի վերաբացուին վանական տպարանը, ծուլարանն ու կազմատունը եւ այս նպատակաւ ի մօտոյ պաշտօնի պիտի կոչուին փորձ արհեստագետներ, վանքին մէջ մարզելու համար ընդունակ ու խոստմնալից որբեր. եղած զիմուքի մը համաձայն, Ամերիկայի եպսկ. Եկեղեցին ամերիկացի երիտասարդ երէց մը տրամադրած է ժառանգաւորաց վարժարանին համար, իբրեւ անգլիերէն լեզուի դասախօս, եւ ստանձնած յիշեալ անկիւրան երէցին բոլոր ծախքերը: Շաբաթ մը առաջ, արդարեւ, դէպ ի Երուսաղէմ իր ծամբուն վրայ Պոլիս այցելող Վեր. Պրիմալէն, տեսակցեցաւ Տեղաստան Սրբազանին հետ, եւ այս առթիւ ծանօթացաւ նաեւ Նարոյեան Սրբազանին հետ, Ան այցելեց Պատրիարքարան եւ հայ որբանոցներ, ամէն տեղ զո՞նք մնալով իրեն եղած ը՛ր զունելոթեմէն: Ծանօթ ամերիկահայ բարեսէր մը, հինգ տարուան համար, տարեկան հազար անգլոսկի տրամադրած է Ս. Յակոբայ Դպրեվանքին համար, ուրիշ հոգեսէր ազգայիններ եւս խոստացած են բերել իրենց նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը, յօգուտ Երուսաղէմի սոյն հոգեւոր Դպրանոցին:

— Յունիս եւ Յուլիս վերջին ամիսներու ընթացքին հետզհետէ կորնցուցինք երեք քահանայ եղբայրներ, որոնց օծման եւ յուղարկաւորութեան հանգէսները տեղի ունեցան՝ համաձայն Հայ Եկեղեցւոյ ծիսակատարութեանց: Ազգ. Հիւանդանոցի մէջ վախճանեցաւ Գորտալէլէի Տ. Կարապետ քահանան, որ երկար ատենէ ի վեր կը դարձանուէր Ազգին Տանը մէջ: Օծումը կատարեց Տ. Գնէլ Սրբազան:

— Կրօնական Ժողովի անդամ Տ. Արիստակէս քահանայ Վարժապետեան, յանկարծական մահուամբ վախճանեցաւ, Սկիւտար, իր բնակարանը, եւ յաջորդ օրը. Յուլիս 2ին Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ օծման կարգը Տ. Գնէլ Սրբազանի կողմէ, Կր նախագահէր Տեղապահ Օրգազանը, Հանգուցեալ քահանան կարող ուսուցիչ մըն էր միաժամանակ, Թօփգարուի վրայ ձեռնադրուած, քառասուն տարի առաջ, Ալէաթեան եպիսկոպոսէն, եւ պաշտօնավարած Պոլսոյ եւ մօտակայ գաւառի բազմաթիւ եկեղեցիներու եւ դպրոցներու մէջ:

— Պօլսնըզիլի համար մօտ տարի մը առաջ նշանակուած Նազիլիցի Տ. Բաթիկէն քննյ. Յովհաննէսեան, աղիքային հիւժմաստէ վախճանեցաւ Յու-

լիս 11ի ուրբաթ օր, եւ օծման կարգը յաջորդ օրը կատարուեցաւ նոյն եկեղեցւոյ մէջ. ձեռամբ Տ. Գնէլ եպիսկոպոսի: Հանգուցեալը տասնամեկ տարի առաջ Նազիլիի վրայ ձեռնադրուած էր Տ. Տրդատ եպիսկոպոսէն, ուր պաշտօնավարեց մինչեւ 1921, երբ տեղահանութեան առթիւ հասաւ Սեոաստիա ու անկէ Ղանկալ, եւ նշանակուեցաւ Ամասիոյ քննյ., ուր պաշտօնավարեց խղճմտանքով եւ օգտակարապէս:

— Հեւզհետէ վախճանող երեք քահանայ հայերու օծման եւ յուղարկաւորութեան լուրը հազորդելով, կարելի չէ քացառիկ հանդիպել մը չտրամադրել հայ քահանայական միաբանութեան մէջ նոր անդամակցի մը մուտքը, յանձին ուսուցիչ Մարտիրոս Չարխուկեանի, որ 22 Յունիսի Տօն Կաթողիկէի կիրակի օրը քահանայական ձեռնադրութիւն եւ օծում սպացաւ Տեղապահ Սրբազան Նոր կողմէ. Ֆէրիզիլի Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ մէջ, վերակոչուելով Տէր Զօգն: Նորընծան պոլսեցի է, մօտ յիսուն տարու, եւ երկար ատենէ ի վեր պաշտօնավարած Գարապէտեան որբանոցին մէջ:

— Յուլիս 13ին քաղաքս հասաւ Սեբաստիոյ Առաջնորդական Տեղապահ Տ. Սարգիս Ծ.Վ. Ամէմեան, Երուսաղէմի միաբաններէն, որ կարճ ատեն մը հոս մնալէ յետոյ կը մեկնի Էջմիածին, ստանալու համար եպիսկոպոսական օծում. Հինգ տարիէ ի վեր օգտակարապէս պաշտօնավարեց Սեբաստիոյ մէջ ըլլալով սիրուած եւ գործունեայ Առաջնորդ մը: Բարի գալուստ կ'ըսենք մեր յարգելի եղբայրակցին:

— Յուլիս 10ի Ս. Թարգմանչաց զրական տօնի առթիւ Պալաթոյ Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ մէջ հսգհանգիստի պատարագ եւ պաշտօն կատարուեցաւ, ողբացեալ Տ. Սահակ վրդ. Օտապաշեանի մահուան տանեցորդ տարելիցին առթիւ:

— Երուսաղէմի նախկին միաբաններէն Սարգիս վրդ. Տէր Սարգիսեան Յուլիս 10ին Ս. Էջմիածին մեկնեցաւ, ստանալու համար եպիսկոպոսական օծում: Իրմէ առաջ մեկնած էր արդէն Առաջնորդ համակրելի առաջնորդ Տ. Յուսիկ Ծ. վարդապետ Զօհրաբեան:

— Յաւով կը տեղեկանանք որ Օրթազիլի աւագերէց Տ. Ղեւոնդ քննյ Մուրատեան, ժամանակէ մը ի վեր անհանգիստ վիճակով իր բնակարանը կը մնայ, Առագ ապաքինում կը մաղթենք արժանաւոր Տէր Նոր:

— Նիւ Եօրքի Կոչնակի իր Յուլիս 5ի թիւին մէջ կը հրատարակէ Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդ Տ. Տիրայր Էմիսկոպոսի մէկ հովուական թուղթը որ զաշտահանդէսներու գեղեցիկ սովորութեան ակնարկելէ յետոյ, կը պատկերացնէ ներկայիս անոնց մէջ պարզուած ցաւալի երեւոյթը եւ կը յորդորէ Ամերիկա հայութիւնը զգուշանայ ազեղ ընթացքներէ, Առաջնորդին դիտել տուած կէտերն են զաշտահան-

դէսներուն անկանոն ու անկարգ ժողովոյթի մը վերածուիլը ուր իբր թէ ազատութեան պատրուակի տակ անասման միջադէպեր տեղի կ'ունենան վարկաբեկող ազգային արժանապատուութիւնը: Հաւառակ որ երկրին օրէնքը կ'արգիլէ արբեցութիւնը, դաշտահանդէսները կը դառնան արբեցութեան վայր: Ականջ խլացնող եւ գեղասիրական հաճոյքէ զուրկ նուագարաններով օտար հիւրեր կը վիրաւորուի, ու ազգային սեփական պատիւը ու վարկը ոտնակոխ կ'ըլլայ: Կուրծներ՝ զիրար վիրաւորել, խօսքով, զործով եւ շատ անգամ զէնքով, անպակաս են: Անվերջ, անսահման աղմուկ, ժխոր, անզգաստ շարժումներ: Մէկ խօսքով հայութեան անունը, պատիւը, վարկը, հպարտութիւնը, ազգային արժանապատուութիւնը անգոհող հաւաքական մեծ ժխորի մը համահնարակներ, ուր կայ եւ փոշի եւ զինի, եւ պար եւ ծիծաղ եւ հայհոյութիւն: Ու այս բոլորը կիրակի օրեր՝ երբ քրիստոնեայ ու քաղաքակիրթ ժողովուրդը միայն զգաստութեան ոգով է տարուած ու կը սիրէ որ օտարներն ալ յարգեն իր սովորութիւնները:

Ամերիկայի Առաջնորդը նկատի ունենալով այս եւ նման պարագաները կը յորդորէ իր սիրեցեալ հօտը:

Ա) Դադրիլ ինչ միշտ ասկէ ետք դաշտահանդէսի եւ քրիստոնեական ոգով ապրուած զգացումները յանդիման վիրաւորելու սովորութիւնէն:

Բ) Յաճախել եկեղեցի փոխանակ դաշտահանդէս երթալու, եւ գոհութիւն տալ որ ազատ ու մաքուր զգացմանց աշխարհ մը ուղղած է Աստուած իրենց ոտքերը: պարկեշտ եւ մաքուր ապրելու համար: Ձմերձել ազգօգուտ հաստատութեանց դիմումները եւ տալ նսէլները տւելներու մէջէն եւ ոչ թէ զո տային հանդէսներու մէջ:

Գ) Փոխանակ աղմկարար եւ ամբոխային խմբակներէն ելնելու ընտանեկան եւ ընկերական փոքր խմբակներէն ելնելով անցընել հանգստեան օրը, առանց օտարներու ծանծրայք, սրտնեղութիւն եւ գայթակղութիւն պատճառելու:

Եւ Սրբազնութիւնը իր հովուական թուղթով կը յորդորէ նոյն ատեն

1) Զգաստ ըլլալ բնկեցեցիներու մէջ, սեփական կամ օտար:

2) Հսկել պղտիկներու վրայ:

3) Եկեղեցական արարողութեանց ատեն չխօսիլ ամենևին:

4) Եկեղեցական արարողութեանց աւարտումէն ետք զգաստութեամբ հեռանալ եկեղեցիէն առանց բարձրաձայն խօսելու խնդալու:

5) Զնաւարտիլ եկեղեցիներու առաջ, չծխել, չաղտոտել այլեւայլ միջոցներով, ալ եկած ատեն մտնել եկեղեցի եւ երած ատեն անմիջապէս ցրուիլ:

6) Զնաւարտիլ փողոցներու անկիւնը, չխափանել անցուղարձը եւ օտարներու չարամիտ սրախօսութեան նիւթ չըլլալ:

7) Հանրային միջավայրերու, զբոսավայրերու, հանրակառքերու, հաւաքոյթներու մէջ զգաստ ըլլալ, չպոռալ, չկանչել եւ չաղտոտել:

8) Դադրիլ եկեղեցիներու ներքնասարահները ոչ-ցանկալի միջավայրեր դարձնել, հոն անպատուա-

բեր տեսարաններ պարզելով, ծխելով նոյն իսկ Աստուածային պաշտամունքի ատեն եւ մոռնալով որ այդ ներքնասարահները Աստուծոյ տաճարին անբաժան մասն են:

Առաջնորդը իր հովուական թուղթը կը վերջացնէ ըսելով. —

«Այս է նաեւ բաղժանքը եւ ջերմ ցանկութիւնը Ազգ. Կեդր. վարչութեան, ինչ որ արտայայտուած է անոր Մայիս 21ի նիստին մէջ»:

— Ամերիկեան Եպիսկոպոսական եկեղեցւոյ անդամներէն Տաուինիկ եպիսկոպոս երկուշաբթի օր, աշգիւց Ազգ. Պատրիարքարան եւ ընդունուեցաւ պատր. փոխանորդ Տ. Սմբատ Ծ. Վ. Ե. Պ. Մոստիշեանի կողմէ: Յիշեալ եպիսկոպոսը, Հայ որբերու Հաւաստան փոխադրութեան համար հանգանակութիւն պիտի կատարէ Ամերիկայի մէջ, Կ'երթայ Յունաստան ուր տեղեկութիւններ պիտի ստանայ որբերու վիճակին վրայ եւ յետոյ պիտի մեկնի Ամերիկա, Որբերու մասին իր հարցումներուն հարկ եղած պատասխանները տրուելէ յետոյ, եպիսկոպոսը փափաք յայտնեց որ յորդորեն ըլլան Ամերիկա գտնուող Հայերու որպէսզի իրենց գործառնութեանց մէջ աւելի ուղղամիտ եւ կարգապահ ըլլան եւ ամերիկեան ժողովուրդին համակրութիւնը աւելցնեն իրենց վրայ: Պատր. փոխանորդը հարկ եղած պատասխանները տուաւ, եւ յայտնեց թէ Ամերիկայի մէջ Հայերու գործնական փորձեր տուած են երկրին մէջ իրենց օգտակարութեան ամէն ճիւղերու մէջ եւ եթէ կան անձեր որոնք այդ պայմաններու մէջ չեն գտնուիր աննշան քուելու Հափ փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն:

Կրօն. Ժողով կողմէ վերջերս կազմուած Երաժշտական յանձնաժողովը որուն նպատակն է եկեղեցական երգեցողութեանց բարեկարգութիւն եւ միօրինակութիւնը, աւարտել է իր աշխատութեանց Ա. մասը Կրօն. Ժողովին մատուցած իր տեղեկագրէն կը տեսնուի որ լուր օրերու համար Ո. Էջմիածնի Զայնագրեալ Տաղարանի Պատարագը ընդունուած է, իսկ հանգիստաւոր օրերու համար Եկմայեանի եւ Կոմիտաս վրդ.ի պատարագները՝ բազմաձայն կամ միաձայն Պանծաժողովը, որ կը շարունակէ իր աշխատութիւնը, Կրօն. Ժողովի օժանդակութիւնը խնդրած է սոցադրութեամբ համար պատրաստուած երգեցողութիւնները, եւ պարտադրելու համար անոնց միօրինակ կիրառութիւնը եկեղեցեաց մէջ, Կրօն. Ժողովը արժանապէս գնահատած է յանձնաժողովին աշխատութիւնը եւ խոստացած ամէն օժանդակութիւն:

های خوسا

روحانی، اخلاقی، و ادبی غزته

صاحب امتیاز و مدیر مسئولی

فری کوی اردنی کایسانی باش یابانی زارمابز افتدی کزوریان

Խմբագրապէս. — ԱՐՏԱՒԱԶԳ Ծ. Վ. ՍԻՐՄԵՆԱՆ
Արտատպութեան Պատասխանատու ՏԵՐԵՆ

ԶԱՅՐՄԱՅՐ Ա. ՔԶՆՅ. ԿԵԶԻՐԵՆԱՆ

Հայոց եկեղեցի, Ֆերիկուլ

Տպագր. ԱՐՏԱՒԱՆ

Զամամբըր Յակոբեան Խան Թիւ 10, 12, 13

Տ Ա Թ Ե Ի

1925 թվականի դեկտեմբերի 25-ից հետո հաստատված է

Գրական, Գեղարվեստական, Գիտական, Գրականության և
Գրականության համալսարանի և Գրականության

ՕԳՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀՈՅԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

Խմբագիր

ԱՐՏԱԽԱՋԴ Ծ. ՎՐԴ. ՍԻՐՄԷԵԱՆ

Մինչև հիմա իրենց աշխատակցություններն ու յատկապես Տարեցույցի
համար պատրաստել տուած անտիպ վերջին լուսանկարներն զրկած են

Տ. Եղիշե Արքեպիսկ. Գուրեան

Տ. Գեորգ Արքեպիսկ. Արքեպիսկ. Տ. Ասեփանյան Արքեպիսկ. Յովակիմեան,

Տ. Բաբգեն Եպիսկ. Կիլիսեան, Տ. Սեփորա Եպիսկ. Նարայեան

Տ. Գնի Եպիսկ. Գալաթեան

Տ. Ղեոնդ Եպիսկ. Գուրեան Տ. Եղիշե Եպիսկ. Զիլինկիրեան

Տ. Հմայեան վրդ. Պախիյան Տ. Գրիգոր Գուսան վրդ.

Սիմիլ

Հրանտ Ամսուր,

Յ. Գ. Մամեան,

Տիկ. Նեվրիկ Սեպուհեան,

Տիկ. Գոհար Մազլումեան,

Վահան Եարմանեան, Ա. Սուրենեան,

ՀԵՏԱՔՐՔՈՂԱՆ ԱՆՏԻՊ ՆԿԱՐՆԵՐ

Մինչև մէկ ամիս հաճոյքով պիտի ստանանք Տարեցույցի համար ա-
մէն տեսակի աշխատակցություններ, նկար, պատկերներ, անտիպ էջեր, կեն-
սագրականներ, եւ այլն, հետեւեալ հասցեով

ԱՐՏԱԽԱՋԴ Ծ. ՎՐԴ. ՍԻՐՄԷԵԱՆ

Կ. Պոլիս, Կալոբա, Խալիբա խան, բ/ւ 1

ԳԻԶ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ՄԵԱՅՈՐ ԵՆ ՄԵՅՆ

Ե Բ Թ Ե Ի

ՏԻԳՐԱՆ ՍԻՐՄԷԵԱՆԻ

(Արտագր վարդապետ)

Կեդրոնական,

Կ. Պոլիս, Կալոբա, Խալիբա խան բ/ւ 1

ԳԻՆ 30 ԴԱՆԵԿԱՆ

962 15 7026-12